

**Search *for*
Common
Ground**

**O'zgarish bu yerdan:
Yoshlar uchun korrupsiyaga
qarshi qo'llanma**

O‘ZGARISH BU YERDAN: YOSHLAR UCHUN KORRUPSIYAGA QARSHI QO‘LLANMA

Kuliyev Qodir Raxmatiloyevich

UDC 316.444.52:328.185
KBK 60.56+66.3

K90

Kuliyev, Q.R.

“O‘zgarish by yerdan: Yoshlar uchun korrupsiyaga qarshi qo‘llanma” — Search for Common Ground tashkiloti, Yuksalish harakati hamkorlikda, AQSh Davlat Departamenti tomonidan moliyalashtirilgan #YoshXabardor: Yoshlar korrupsiyaga qarshi loyihasi doirasida ishlab chiqilgan. Loyihaning maqsadi — yoshlar va davlat organlari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash maqsadida yoshlar orasida amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish: korrupsiya hodimasini chuqurroq tushunish, korrupsiya holatlarini aniqlash va ulardan xabar berish ko‘nikmalariga ega qilish, maqsadli yoshlarning davlat organlari bilan siyosatni o‘zgartirish borasida hamkorligini rivojlantirish va korrupsiyaga qarshi mexanizmlarni mustahkamlash. Ushbu qo‘llanma loyihaning ishtirokchilikka asoslangan va dalillarga tayangan yondashuvini aks ettiradi va yoshlarni o‘z jamoalarida ijobiy, barqaror o‘zgarishlarni amalga oshirishga undaydi.

O‘zgarish bu yerdan: yoshlar uchun
korrupsiyaga qarshi qo‘llanma [Matn] : qollanma / Q.R.Kuliyev. - Toshkent: Baktria press, 2025. – 32 b.

Loyiha rahbari: Keneshbek Baltabaevich Sainazarov (“Umumiy Manfaatlarni Izlash” Xalqaro Notijorat Assotsiyatsiyasining O‘zbekistondagi filiali direktori)
Tarjimon: Akrom Abdusamatovich Xaydarov (“Umumiy Manfaatlarni Izlash” Xalqaro Notijorat Assotsiyatsiyasining O‘zbekistondagi filiali dastur menejeri)

© ???, 2025

© ???, 2025

© BAKTRIA PRESS, 2025

ISBN 978-9910-8263-3-7

1. Kirish	1
2. Korrupsiyani tushunish: asoslar	3
a. Korrupsiya nima? Mahalliy va global nuqtayi nazarlar	
b. Korrupsiya turlari va shakllari	
c. Huquqiy va axloqiy korrupsiya: asosiy farqlar	
3. Psixologik, ijtimoiy va madaniy jihatlar	7
a. “O‘zbekchilik” va an‘anaviy me‘yorlarning ta‘siri	
b. Psixologik omillar va ijtimoiy bosimlar	
c. Sovg‘a yoki pora dilemmasi: qanday qaror qilish kerak	
4. O‘zbekistondagi huquqiy va institutsional asoslar	11
a. Asosiy qonunlar va farmonlar	
b. Korrupsiyaga qarshi asosiy idoralar	
c. Maxfiy xabar beruvchilar huquqlari va himoyasi	
5. Korrupsiyani aniqlash va tahlil qilish	14
a. Korrupsiyaga ishora qiluvchi belgilarni aniqlash	
b. Amaliy vositalar va holatlar tahlili	
c. Jamoatchilikni xaritalash va ma‘lumotlarni tahlil qilish	
6. Korrupsiyadan xabar qilish: amaliy qadamlar	21
a. Rasmiy va anonim kanallar	
b. Dalillarni yig‘ish va xavfsizlik masalalari	
7. Yoshlar yetakchiligidagi korrupsiyaga qarshi strategiyalar	23
a. Tengdoshlar tomonidan olib boriladigan kampaniyalar va maktab klublari	
b. Jamoatchilikni jalb etish va mahalliy kengashlar	
c. Ilhomlantiruvchi muvaffaqiyat hikoyalari	
8. Advokatsiya, ommaviy axborot vositalari va raqamli faollik	26
a. Ijtimoiy tarmoqlardagi kampaniyalar	
b. Haqiqatni tekshirish va hikoya qilish	
c. Fuqarolik jurnalistikasi va hamkorlik	
9. Ijoiy rag‘bat: mukofotlar va e‘tirof	29
a. Sertifikatlar va ommaviy tan olish	
b. Mentorlik va liderlik imkoniyatlari	
10. Davlat va fuqarolik jamiyati bilan hamkorlik	31
a. Mahalla qo‘mitalari bilan hamkorlik	
b. Nodavlat tashkilotlar va mahalliy hokimiyat bilan ishlash	
c. Ishonchga asoslangan tashabbuslar yaratish	
11. Shaxsiy halollik rejasi va amaliy shablonlar	34
a. O‘zini baholash tekshiruv ro‘yxatlari	
b. Jamoa loyihalari bo‘yicha qo‘llanmalar	
c. Namuna murojaat xatlari va petitsiyalar	
12. Tez-tez so‘raladigan savollar	39
13. Qo‘shimcha resurslar	41
14. Xulosa va harakatga chaqiriq	42

Korrupsiya barqaror rivojlanish, iqtisodiy taraqqiyot va jamoat ishonchi uchun dunyo miqyosida eng katta to'siqlardan biri bo'lib qolmoqda. O'zbekistonda ham ko'plab boshqa mamlakatlardagi kabi chuqur ildiz otgan bu muammo davlat institutlarini zaiflashtiradi, islohotlarning izdan chiqishiga sabab bo'ladi va oddiy fuqarolarning kundalik hayotiga ta'sir ko'rsatadi. Korrupsiya ta'lim, sog'liqni saqlash va bandlikka teng kirishni cheklaydi, yoshlarni adolatli imkoniyatlardan mahrum qiladi va mamlakatning farovon kelajakka bo'lgan intilishlariga tahdid soladi.

Ertangi kun yetakchilari sifatida yoshlar O'zbekistonning halollik va axloqiy tamoyillarini shakllantirishda noyob imkoniyatga ega. Korrupsiyani rad etib, halollik, adolat va mas'uliyat kabi qadriyatlarni himoya qilish orqali yoshlar kuchli o'zgarish agentlariga aylanishi mumkin. Ularning ishtiroki ixtiyoriy emas — milliy islohotlarning muvaffaqiyati va men emas, balki mehnat va malaka asosida tan olinadigan butun jamiyatni yaratish uchun zarur.

Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida korrupsiyaga qarshi kurash milliy ustuvorlikka aylangan va O'zbekistonning modernizatsiya kun tartibiga mustahkam joylashgan. So'nggi o'n yillikda hukumat institutlarning halolligini mustahkamlash va jamoat hisobdorligini oshirishga qaratilgan muhim islohotlarni amalga oshirdi. 2017-yilda qabul qilingan “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonun korrupsiyaviy amallarni jinoyat sifatida belgilashga asos soldi, 2021–2025-yillar uchun Milliy korrupsiyaga qarshi strategiya esa profilaktika, ta'lim va ijro etishga oid aniq maqsadlarni belgiladi. Ambitsiyali “O'zbekiston–2030” strategiyasi esa shaffoflikni rivojlanishning asosiy omili sifatida ko'rsatadi. Boshqa muhim bosqichlar qatoriga 2020-yildagi PF-6013-sonli Prezident farmoni (korrupsiyaga qarshi mexanizmlarni mustahkamladi) va 2024-yildagi PF-10-sonli Prezident farmoni (kriminologik tadqiqotlar va jamoat xavfsizligini rivojlantirdi) kiradi. 2024-yil iyunda esa PQ-228-sonli farmon bilan yana bir muhim qadam qo'yildi: Korrupsiyaga qarshi Virtual Akademiya ishga tushirildi — bu davlat xizmatchilari, pedagoglar va yoshlar uchun halollik va axloq bo'yicha doimiy onlayn ta'lim imkonini beruvchi innovatsion platformadir.

Ushbu milliy tashabbuslar O'zbekistonning xalqaro majburiyatlari bilan ham mos keladi. O'zbekiston 2008-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasini (UNCAC) imzolaganidan so'ng siyosatlarini global standartlarga muvofiqlashtirdi, jumladan, OECD Istanbul Action Plan tavsiyalarini ham hisobga oldi. Bu majburiyat sezilarli yutuqlarga olib keldi. Mamlakatning Korrupsiyani Idrok etish indeksi (CPI) 2016-yildagi 21 ball dan 2023-yilda 33 ballga oshdi, bu boshqaruvni yaxshilanishi va jamoat ishonchining ortishini aks ettiradi. Biroq 2024-yilda bu ko'rsatkich biroz pasaydi — 32 ballga tushib, O'zbekistonni 180 mamlakat ichida 121-o'ringa qo'ydi, ya'ni bu doimiy va qat'iy harakatlar zarurligini eslatadi. Shu bilan birga, boshqa global indekslar ham muhim yutuqlarni ko'rsatadi: World Justice Project (WJP)ning “Tartib va xavfsizlik” ko'rsatkichida O'zbekiston 142 mamlakat ichida 17-o'rinni, “Xavfsizlik idroki” indeksida esa 146 mamlakat ichida 27-o'rinni egallab, boshqaruv va fuqarolarning xavfsizligi bo'yicha taraqqiyotni ko'rsatmoqda.

Yoshlarning ushbu jarayonga jalb etilishining ahamiyati 2025-yil mart oyida Prezident Mirziyoyev rahbarligidagi Milliy korrupsiyaga qarshi Kengashning kengaytirilgan majlisida alohida ta'kidlandi. O'z chiqishida Prezident tizimli zaifliklarni tan oldi va “jamoat ongini o'zgartirish” zarurligini ta'kidladi, “korrupsiya ildizidan yo'q qilinishi kerak”, deb aytib, har bir yosh fuqaroni bu kurashda shaxsiy mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga chaqirdi. Bu qarash faqat jazolash choralari haqida emas, balki rostgo'ylik me'yoriga aylangan madaniyatni shakllantirish haqida hamdir.

Mana shu kontekstda ushbu qo'llanma #YoshXabardor: Youth Against Corruption tashabbusi doirasida tayyorlandi. Bu faqat ma'lumotnoma emas — bu yoshlarni korrupsiyani tanib olish, unga qarshi turish va xavfsiz hamda samarali tarzda xabar berishni o'rgatishga qaratilgan amaliy va rag'batlantiruvchi vositadir. Mazmun global tajribalarni mahalliy realiya va madaniy sezgirliklar bilan uyg'unlashtirgan kompleks yondoshuvni aks ettiradi.

Qo'llanmaning ahamiyatli tomonlaridan biri uning empirik dalillar va bevosita yoshlar bilan ishlashga asoslanganligidadir. O'zbekiston bo'yicha so'nggi so'rovlar shuni ko'rsatadiki, fuqarolarning 74%i korrupsiyani xabar qilishga tayyor, 82.2%i esa buning uchun elektron platformalardan foydalanishni afzal ko'radi. Shunga qaramay, muhim to'siqlar mavjud: 19.8%i shaxsiy intiqomdan qo'rqadi va 20.4%i qayerga murojaat qilishni bilmaydi. Bu raqamlar ham erishilgan yutuqlarni, ham oldinda turgan muammolarni ko'rsatib beradi va onglilikni oshiruvchi, amaliy choralarni soddalashtiruvchi vositalarning zarurligini tasdiqlaydi.

Qo'shimcha tushunchalar #YoshXabardor loyihasi doirasida 2024–2025-yillarda Nukus, Qarshi va Jizzax shaharlarida xalqaro ekspert Qodir Quliyev rahbarligida o'tkazilgan intensiv mintaqaviy treninglardan olingan. Ushbu sessiyalar mintaqaviy farqlar va umumiy intilishlarni yuzaga chiqardi. Nukus ishtirokchilari huquqiy va axloqiy jihatdan murakkab savollarni qo'yдилar, bu ularda madaniy an'analar bilan korrupsiyaviy harakatlarni qanday farqlash bo'yicha aniq yo'riqnomalar talab qilinishini ko'rsatdi. Qarshida muhokamalar tizimli muammolar, ijtimoiy me'yorlar va ba'zan noxush amaliyotlarni normalizatsiya qiluvchi "O'zbekchilik" kabi qarashlar atrofida bo'ldi. Jizzax ishtirokchilari esa nazariy aniqlik bilan birga amaliy yechimlarga ham katta qiziqish ko'rsatishdi. Bu muhokamalar korrupsiyaga qarshi kurash milliy darajada ustuvor bo'lsa-da, uning muvaffaqiyati madaniy, psixologik va ijtimoiy dinamikalarni hisobga olgan kontekstga mos yondashuvga bog'liq ekanligini tasdiqladi.

Qo'llanma ana shu chuqurroq jihatlarni ham qamrab oladi. U o'zbek madaniyatidagi nozik masala — sovg'a va pora dilemmasini o'rganadi. Niyat, vaqt, qiymat va qonuniy muvofiqlik asosida amaliy qaror qabul qilish vositalarini taklif etadi. Korrupsiyaning psixologik harakatlantiruvchilarini — moslashuvchanlik, ijtimoiy bosim va oqilonlashtirish (rationalizatsiya) kabi omillarni ko'rib chiqadi va yoshlarni zararli me'yorlarga qarshi chiqishga undaydi. "Hammasi shunday qiladi" kabi qarashlarni so'roq qilib, bu qo'llanma passiv bag'rikenglikni faol qarshilikka aylantirishga harakat qiladi.

Oxir-oqibat, korrupsiyaga qarshi kurash faqat qonunlar va ijro etish haqida emas, balki qadriyatlar, tanlovlar va kollektiv mas'uliyat haqida hamdir. Ushbu qo'llanma O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi strategiyalari va xalqaro majburiyatlariga muvofiq bo'lib, yoshlar boshchiligidagi harakatlar uchun amaliy qadamlarni taklif qiladi — tengdoshlar ta'limi, advokatsiya kampaniyalari, raqamli faollik yoki jamoat loyihalari orqali bo'lsin. Shuningdek, u muvaffaqiyatli tajribalarni namoyish etish, e'tirof etishni rag'batlantirish va mahalliy darajada tashabbuslar uchun shablonlar taqdim etish orqali ijobiy rag'batlantirishga e'tibor qaratadi.

Ushbu qo'llanmani o'rganayotganda o'z rolingiz haqida o'ylang: halollik madaniyatini qurishda qanday hissangiz bo'lishi mumkinligini fikr qiling. Ushbu tushunchalarni tengdoshlaringiz bilan bo'lishing, noaxloq xatti-harakatlarga qarshi chiqishni talab qiling va berilgan vositalardan ijobiy ta'sir ko'rsatish uchun foydalaning. Birgalikda biz O'zbekistonni kuchliroq qura olamiz — aloqalarga emas, malaka va mehnatga asoslangan, imtiyozdan ko'ra adolatni afzal ko'radigan va rostgo'ylik ustun bo'lgan jamiyatni. Kelajak esa korrupsiyani qabul qilingan haqiqat sifatida emas, balki ongli va qat'iyatli avlod tomonidan faol qarshilik ko'rsatiladigan muammo sifatida ko'radigan bo'lsin.

Korrupsiya ko'pincha taraqqiyotning “jim dushmani” deb ataladi, chunki u o'sish va rivojlanishni jim-jit ravishda izdan chiqaradi. O'zbekistonda bu mavzu faqat konferensiyalarda muhokama qilinadigan gap emas; odamlar kundalik hayotlarida bunga duch kelishadi. Masalan, universitetga kirishda, tibbiy yordam izlashda yoki biznes litsenziyasi olishda bunday holatlar uchrashi mumkin.

Asosida korrupsiya — bu hokimiyat yoki vakolatga ega bo'lgan kishi o'sha vakolatni hammaning manfaatlari o'rniga o'z shaxsiy manfaatlari uchun ishlatganda sodir bo'ladi. U turli ko'rinishlarda namoyon bo'lishi mumkin: biror ishni hal qilish uchun pora berish yoki olish, ishga eng malakali odamni emas, tanish-yaqinlarni olish, jamoat mablag'larini talon-toroj qilish, loyiq bo'lmaganlarga lavozim yoki rag'bat berish hamda mansab vakolatlarini shaxsiy foyda uchun ishlatish — bularning barchasi korrupsiyaning namunalari hisoblanadi.

Korrupsiyaning nima ekanligini — global va mahalliy kontekstlarda — to'g'ri tushunish o'z hayotingizda va jamoangizda unga “yo'q” deyishni boshlash uchun birinchi qadamdir. Tarixini o'rganib, uning qanday shakllarda namoyon bo'lishini bilsangiz, korrupsiya “boshqalarning muammosi” emas, balki sizning imkoniyatlaringiz, ta'limingiz va kelajagingizga ham ta'sir qilishini anglaysiz.

Har bir mamlakatda korrupsiyaning ko'rinishi turlicha bo'lishini va buni hal qilish uchun yagona, oson yechim yo'qligini tan olish muhim. Bu fikr sizni avvalgidek ishlamagan yondashuvlarni ko'chirib olib kelmaslikka undaydi va yechimlar haqida chuqurroq o'ylashga rag'batlantiradi. Korrupsiyani “bir zumda yo'q qilish” mumkin emasligini tushunish orqali siz uni nazorat ostida ushlab turishda va atrof-muhitingizni yaxshilashda o'zingiz ham rol o'ynay olishingizni anglaysiz.

Ushbu bo'lim sizni halollik va adolat bo'yicha o'z me'yorlaringizni belgilashga undaydi, shunda siz etik bo'lmagan xatti-harakatlarni uchratganingizda ularni tanib olishga tayyor bo'lasiz. Bu sizni faol, malakali va mas'uliyatli liderga aylantirish uchun poydevor yaratadi — kuchli va adolatli O'zbekiston qurishdagi hissangizni oshiradi.

Korrupsiya nima? Mahalliy va global nuqtayi nazarlar

Korrupsiya insoniyat tarixida doimiy muammo bo'lib kelgan va jamiyatlarning rivojlanishiga ta'sir etgan. Masalan, Rim imperiyasining zaiflashishida keng tarqalgan poraxo'rlik boshqaruv va harbiy kuchning zaiflashishiga sabab bo'lgan deyishadi. Keyinchalik Protestan islohoti davrida ko'plab odamlar Katolik cherkovidagi “korrupsiya” deb qabul qilingan holatlarga, xususan, indulgentsiyalarni sotish kabi amallarga qarshi chiqdilar. Boshqa diniy va madaniy an'analar ham shunga o'xshash xavotirlarni qayd etgan. Masalan, islomiy ta'limotda korrupsiya (fasod) adolat va jamiyat uyg'unligini buzuvchi harakat sifatida qattiq qoralanadi — bu Qur'on va Hadisda aks etgan tamoyildir. Sharqiy Osiyoda Konfutsiy g'oyalari halollik, to'g'rilik va umumiy manfaat uchun sadoqatni ta'kidlaydi; biroq Xitoyning imperatorlik davrlariga oid tarixiy yozuvlar mansabdorlar orasidagi tizimli poraxo'rlik shu idealarga putur yetkazganini ko'rsatadi. Hind va buddaviylik axloqiy kodekslari ham ochko'zlik va hokimiyatni suiiste'mol qilishni tanqid qiladi, bunday harakatlarni axloqiy va ijtimoiy buzilish manbai deb biladi. Madaniyatlar va dinlar kesimida korrupsiya, odatda, axloqiy tamoyillarga xiyonat va jamoaviy farovonlikka zarar yetkazuvchi kuch sifatida qaraladi.

An'anaviy ma'noda “korrupsiya” axloqiy buzilish yoki ifloslanish turiga ishora qiladi. Uning kelib chiqishi bo'lgan lotincha so'z “buzmoq” yoki “yo'q qilmoq” ma'nosini anglatadi. Vaqt o'tishi bilan korrupsiyaning ta'rifi turli madaniyatlar va qonunlarga qarab rivojlandi. Ba'zi joylarda u diniy yoki axloqiy qoidalarni buzish bilan chambarchas bog'langan, masalan, Eron kabi mamlakatlarda axloqiy va huquqiy me'yorlar chuqur bog'langan. Hozirgi kunda biz, odatda, korrupsiyani davlat yoki xususiy sektorda shaxsiy foyda uchun hokimiyat yoki vakolatlarni noto'g'ri ishlatish deb tushunamiz. Biroq, nimani korrupsion xatti-harakat deb hisoblash hamon madaniy va tarixiy kontekstlarga qarab farq qilishi mumkin.

Osiyoda korrupsiya tarixan va hozir ham muhim muammo bo'lib qolmoqda. Konfutsiy ta'siridagi madaniyatlarda, masalan, Xitoy va Koreyada halollik, sadoqat va jamoatga xizmat qilish muhim ekanligi ta'kidlanadi; nazariy jihatdan bu qadriyatlar korrupsiyaga qarshi muhofaza vazifasini bajarishi kerak. Ammo tarixiy misollar boshqacha holatni ko'rsatadi: Ming va Qing sulolalari davrida keng tarqalgan poraxo'rlik jamoat ishonchini zaiflashtirib, siyosiy tartibsizliklarga olib kelgan. Hatto bugungi kunda ham tez iqtisodiy rivojlanishni boshdan kechirgan Janubiy Koreyada yirik kompaniyalar va sobiq prezidentlarni o'z ichiga olgan ko'plab korrupsiya mojaro holatlari mavjud. Bu kuchli iqtisodiyotning korrupsiya muammosini yo'q qilmasligini ko'rsatadi. Hindistonda esa sovg'a berish va tanish-birodarni maqtash kabi an'anaviy amaliyotlar byurokratik samarasizlik bilan aralashib, demokratiya va faol fuqarolik mavjud bo'lishiga qaramay, korrupsiya rivojlanishiga sharoit yaratadi.

O'zbekiston esa korrupsiyaga o'ziga xos qarashni beradi, bu qarash uning tarixidan shakllangan. Sovet davrida rasmiy tizimlar ko'pincha norasmiy tarmoqlar tomonidan boshqarilgan — tanish-bilish aloqalari (tanish-bilish) ko'pincha malaka va yutuqlardan ustun qo'yilgan, bu esa adolatli boshqaruvga putur yetkazgan. Mustaqillikdan keyin ba'zi eski odatlar davom etdi: universitet o'rinlari uchun pora berish yoki shifokorlarga “minnatdorchilik” sifatida pul berish keng tarqalib ketdi, natijada jamoat xizmatlariga qo'shimcha to'lovlarsiz erishish qiyinlashdi.

Bugun O'zbekiston ushbu muammolarni samaraliroq hal etishga intilmoqda. Mamlakat 2017-yilda qabul qilingan “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonun kabi hujjatlar bilan korrupsiyani aniq ta'riflagan. Ushbu qonun pora berish va vakolatni suiiste'mol qilish kabi harakatlarni taqiqlaydi va BMT hamda Transparency International kabi xalqaro tashkilotlar belgilagan standartlarga muvofiq bo'lishga intiladi. Umuman olganda, global tashkilotlar korrupsiyani hokimiyat yoki vakolatni shaxsiy manfaat uchun noto'g'ri ishlatish deb ta'riflaydi.

O'zbekistonda korrupsiyaga oid jinoyatlar turli noqonuniy harakatlarni o'z ichiga oladi: davlat mol-mulkini yoki mablag'larni talon-toroj qilish (embezzlement), mulkni noto'g'ri egallash, firibgarlik, tijorat sohasidagi poraxo'rlik, vakolatni yoki mansabni suiiste'mol qilish, rasmiy hujjatlarni qalbakilashtirish, pora olish yoki berish, pora vositasini o'tkazish, davlat organlari yoki davlat ishtirokidagi tashkilotlar xodimlarini pora evaziga ish qilishga majbur etish va hokazo. Bunday harakatlar jinoyat kodeksida aniq ta'riflangan va davlatning halolligi, jamoat ishonchi hamda qonun ustuvorligini himoya qilish maqsadida qattiq jazolanadi.

Ammo korrupsiyaga faqat huquqiy muammo deb qarash madaniy va axloqiy jihatlarni e'tibordan chetda qoldiradi. Nima noto'g'ri ekanligi ijtimoiy kontekstga qarab sezilarli darajada o'zgarishi mumkin. O'zbek madaniyatida sovg'a berish mehmondo'stlik va hurmat ramzi sifatida chuqur ildiz otgan amaliyotdir. Ammo agar bunday sovg'alar maxsus imtiyozlar — masalan, ta'lim, tibbiy xizmat yoki davlat xizmatlarida alohida munosabat kutish bilan bog'langan bo'lsa, ular muammoga aylanadi. An'analar va qonuniylik o'rtasidagi bu ziddiyat madaniy tushunishni va axloqiy aniqlikni talab qiladi.

Korrupsiyani global va mahalliy nuqtayi nazardan tahlil qilish orqali O'zbekistondagi yoshlar uning murakkabligini chuqurroq anglab yetishlari mumkin. Korrupsiyaga qarshi kurashish faqat qonunlarga rioya qilishdan iborat emas; u zararli amaliyotlarni rad etishni, ijtimoiy me'yorlar haqida tanqidiy fikrlashni va adolat hamda malaka tamoyillariga sodiqlikni talab etadi. Imperiyalar qulashi, zamonaviy demokratiyalarning muammolari yoki O'zbekistonning o'z tajribalari bo'lsin — tarixdan olingan saboq shuni ko'rsatadiki, mustahkam va adolatli jamiyatlar barpo etishda halollik muhim omildir.

Korrupsiyaning turlari va shakllari

Korrupsiyaning turli shakllarini tushunish — ularni aniqlash va ular bilan kurashishda samaraliroq bo'lish uchun muhimdir. O'zbekistonda eng keng tarqalgan shakllar quyidagilardir:

- **Kichik korrupsiya:** Past va o'rta darajali rahbarlar tomonidan kundalik xizmatlar uchun rasmiy bo'lmagan to'lovlarni talab qilishi. Misol: Bemorga tezroq tibbiy yordam uchun “minnatdorchilik pullarini” berish.
- **Yirik korrupsiya:** Oliy lavozimdagi davlat xizmatchilari yoki rahbarlar siyosatlarni yoki katta shartnomalarni shaxsiy manfaatlariga yozishtirish, bu davlat loyihalariga va byudjet taqsimotiga ta'sir qiladi.
- **Siyosiy korrupsiya:** Siyosiy ta'sir va imtiyozlardan shaxsiy yoki guruh manfaatlar uchun foydalanish, bu esa demokratik islohotlarga zamin yaratmaydi va jamoat ishonchini izdan chiqaradi.
- **Ta'lim sohasidagi korrupsiya:** Maktab yoki universitetlar qabul qilish va baholash jarayonlarida adolatsizlik qilish, bu esa iste'dodli talabalarga to'sqinlik qiladi va halol mehnatni pastga tushiradi.

Huquqiy va axloqiy korrupsiya: asosiy farqlar

O'zbek jamiyatida axloqiy qadriyatlar hurmat, mehmondo'stlik va jamiyat birligini kuchli bog'laydi. Ba'zan madaniyatimizda odat bo'lgan amallar (masalan, sovg'a berish) huquqiy nuqtayi nazardan korrupsiyaga kirib qolishi mumkin.

Masalan, o'qituvchiga hurmat ifodasi sifatida sovg'a berish — bu go'zal an'ana bo'lishi mumkin. Biroq, agar sovg'a yaxshiroq baho yoki maxsus munosabat kutish bilan berilsa, u poraxo'rlik shakli bo'lib qoladi. Administrativ jarayonlarda ham shunday: navbatni o'tadigan yoki mavqega ega bo'lish uchun pul to'lash nafaqat qonun buzilishi, balki jamiyatning axloqiy to'qima va ishonch muhitini buzadi.

Shuning uchun, madaniyatimizda ma'qullangan amallar bilan huquqiy yoki axloqiy nuqtayi nazardan noto'g'ri bo'lgan harakatlarni farqlash juda muhim. Esingizda bo'lsin: biror narsa keng tarqalgan bo'lsa, uni to'g'ri yoki asosli deb hisoblamang.

Korrupsiyaning asosiy ilmiy faktlari

Korrupsiyaning rivojlanish sabablarini muhokama qilishdan oldin, u haqida uchta ilmiy jihatdan tasdiqlangan faktni bilish muhim:

- Korrupsiya barcha mamlakatlarda bir xil emas; uning turi, darajasi va og'irliligi mamlakatdan mamlakatga farq qiladi.
- Bir mamlakatdagi "muvaffaqiyatli" anti-korrupsion formulasimon usul avtomatik tarzda boshqa mamlakatlarda ishlamaydi. O'zbekiston rahbarlari ko'pincha chet ellik strategiyalarni olib, ularni lokal sharoitga moslashtirmasdan qabul qilib, ularning samaradorligini cheklashadi.
- Korrupsiya doimiy ravishda mavjud bo'ladi; uni to'liq ravishda "yo'q qilish" mumkin emas, chunki u muvozanatga keladi. Faqat u qanday va nimaga asoslanganini tushunib, buzadigan omillarni hal qilish orqali uni nazorat qilish va kamaytirish mumkin. Yodingizda bo'lsin, dunyo bo'ylab hech bir mamlakat korrupsiyadan butunlay xoli emas.

O'zbekistonda madaniyat, ijtimoiy munosabatlar va an'analarning kundalik hayotda muhim o'rni bor. Xushmuomala, oilaviy bog'liqlik va jamoa birdamligi kabi amaliyotlar mamlakatning eng qadrlanadigan qadriyatlarini hisoblanadi. Biroq, ayni shu madaniy asoslar ba'zan maqsadli yoki ma'qsadsiz ravishda, korrupsiyani haqqoniyashtirish yoki normal holga aylantirish uchun ishlatilishi mumkin.

Nima uchun bu bo'lim siz uchun muhim?

Korrupsiyaning chuqur psixologik va madaniy ildizlarini ochib berish orqali biz nafaqat yuridik tizimimizni mustahkamlash, balki jamiyatimizning axloqiy tuzilmasini ham shakllantiramiz. Yoshlar bu muhim o'zgarishning yetakchi qatlamidir. Siz faqatgina O'zbekiston kelajagi emassiz; hozirgi paytda muhim o'zgarishlarning jonli agentlarisiz.

“O'zbekchilik” kuchi

“O'zbekchilik” keng tan olinib, o'zbekistonliklik va an'anaviy hayot tarzini anglatadi. Bu hurmat, avvalo, kattalarga nisbatan ehtirom, oilaga yordam, jamoaviy muhitda muvozanatni ta'minlashni anglatadi. Ammo, bu kuchli madaniy ramka ba'zan sharoitlar yaratib, odamlarga yordam yoki sovg'a berishga majbur qiladigan muhitga aylanishi mumkin, hatto ular bunga ehtiyoj sezmasalar ham.

Masalan, odatda, o'qituvchilarga, shifokorlarga yoki rasmiylarga hurmat yoki minnatdorchilik sifatida sovg'alar beriladi. Lekin, halollik bilan minnatdorchilik va noqonuniy ta'sir o'rtasida qaysi chegarani belgilash mumkin? Milliy bayramda yoki muhim hayotiy voqeadan keyin beriladigan, ramziy va modest sovg'alar qabul qilinishi mumkin. Biroq, sovg'alar xizmat oldidan berilsa, yoki yaxshi muomala bilan umid qilinsa — masalan, yuqori baho olish, davlat tomonidan moliyalashtiriladigan tibbiyotda ustuvorlik yoki lavozim o'sishi uchun — bu pora bo'lishi ehtimoli katta.

2024-yildagi Antikorrupsiya agentligining so'rovi shuni ko'rsatdiki, respondentlarning 40%i, qimmatbaho sovg'alarni rasmiylarga pora deb bilmay, ularni “yaxshi odoblar” yoki “zarur an'analarning” ifodasi sifatida qabul qilmoqda. Bu madaniy xabardorlik va tanqidiy fikrlashning muhimligini ta'kidlaydi, chunki bu oddiy urf-odatlar bilan zararli amallarni ajratishga yordam beradi.

Psixologik omillar va ijtimoiy bosimlar

Korrupsiya nafaqat yuridik yoki iqtisodiy muammo; u inson psixologiyasi va ijtimoiy normalarda chuqur ildiz otgan. Yevroosiyo mamlakatlari, jumladan, O'zbekiston, Rossiya va Qozog'istonda olib borilgan tadqiqotlar korrupsiyaning keng tarqalganligini, u ijtimoiy munosabatlar bilan qabul qilinadigan va jazolari zaif bo'lgan muhitda rivojlanishini tasdiqlaydi.

Korrupsiya ko'pincha bizning qanday fikr yuritishimiz va bir-birimiz bilan qanday munosabatda bo'lishimizdan kelib chiqadi. Ko'p odamlar o'z xatti-harakatlarini “Boshqalar ham shunday qilmoqda, shuning uchun men ham shuni qilishim kerak” deb o'zlarini haqqoniyashtiradi. Bunday madaniyatdagi, masalan, O'zbekistonda, yaxshi munosabatlarni saqlash va jamiyat talablariga mos kelish yuksak qadrlanadi. Bu shaxslar “muammo”ga aylanishdan yoki muvaffaqiyat imkoniyatlarini yo'qotishdan qo'rqib, korrupsiyaga qatnashishni muqobil qilishga harakat qilishadi. Bu esa juda kuchli bosim va sharoitda ularni “mos kelish”, ya'ni jamiyatga moslashishga undaydi, hatto ular bunday amallar noto'g'ri ekanligini bilsalar ham.

Psixologlar ikki asosiy sababni korrupsiya bilan shug'ullanish uchun muhim deb hisoblaydilar: pul istagi va korrupsion faoliyatga aralashish “xatarli, lekin hayajonli o'yin” fikri. Bu fikrlar ko'pincha insonlarning o'zlariga aytadigan aql bilan boshqariladigan tryuklar bilan tasdiqlanadi, masalan, “Hamma qilayotgani uchun men ham qilaman” yoki “Men shunchaki qaytarilayotgan narsani olaman” degan fikrlar. Bu fikrlar noto'g'ri amallarni odatiy holga keltiradi va anti-korrupsiya chora-tadbirlarining muvaffaqiyatini qiyinlashtiradi, faqat qonunlarni qo'llashdan tashqari, ularni jamiyatda va madaniyatda o'zgartirishni talab etadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga aralashadiganlar, odatda, opportunist, empatiyaga kam ega va juda moslashuvchan bo'ladi. Ko'plab aqlli korrupsion sxemalar, ularni tuzadigan bilimdon insonlar tomonidan ishlab chiqiladi va ular tizimdagi zaif joylarni ekspluatatsiya qilish usullarini topadilar. Bu muhim haqiqatni ko'rsatadi: faqat qonunni kuchaytirish korrupsiyani to'xtatish uchun yetarli emas. Bizning vazifamiz — odamlarning fikrlash tarzini o'zgartirish, axloqiy tarbiyani kuchaytirish va jamoat tizimlarini yaratish bo'yicha ish olib borish, shunda insonlar yolg'on yoki korrupsiyani qabul qilmasdan, unga qarshi turish uchun ruhlantiriladi.

#YoshXabardor treninglar davomida Qarshi shahridagi yosh ishtirokchilar madaniyat talablar ilgari surilishini shaxsiy hayotda yordam yoki favrotaviy harakatlar bilan bog'liq holda, ularni qabul qilishga undashini muhokama qildilar. Bir ishtirokchi shunday dedi:

“Agar men shifoxonada minnatdorchilik to'lovini to'lamagan bo'lsam, oila a'zolarim mendan shikoyat qilishi mumkin, agar mening yaqinim yaxshi muolaja olmasa...”

Ushbu fikr chuqur ijtimoiy muammolarni aks ettiradi: agar axloqiy qarorlar jamiyatda odatdagi majburiyatlar bilan ziddiyatga tushsa, yoshlar uchun kuchli qo'llab-quvvatlash va aniq yo'l-yo'riq talab etiladi.

Oiladagi rol va yoshda boshlangan tarbiya

#YoshXabardor treninglarining natijalari oilaning halollikka va mazmunli qarashlarni shakllantirishdagi muhim ta'sirini ko'rsatmoqda. Ko'p o'zbek yoshlar yoshligidan “aloqalar” muammolarni yechishda rasmiy protseduralardan ko'ra samarali bo'lishi mumkinligini biladilar. Kattalar ko'pincha farzandlarini himoya qilish yoki muvaffaqiyatlarini ta'minlashni niyat qilishsa-da, bu o'rgatishlar shunchaki qoidalarni buzish maqbul ekanligini, agar bu yaqinlariga ijobiy natija olib kelsa, o'rgatadi.

Ammo, bu yondashuv oxir-oqibatda jamiyatda ishonchni zaiflashtiradi va bunday aloqa bog'langan insonlar uchun imkoniyatlarni cheklaydi. Haqiqiy muvaffaqiyat aslida imkoniyat va adolat (fidoyilik) asosida bo'lishi kerak, nafaqat kim bilan bilishiga bog'liq (favoritizm).

O'zbekistonda sovg'a va pora o'rtasidagi muammo: Qanday hal qilish mumkin?

Sovg'a va pora o'rtasini ajratish — bu O'zbekistonda eng murakkab axloqiy masalalardan biridir. Quyida, yuqori kontekstga asoslangan madaniyatimizda pora bermaslik yoki pora ayblovidan qochish uchun qulay va amaliy qarorlar chiqarish vositasi keltirilgan:

Besh muhim omilni hisobga olish:

1. **Maqsad** — sovg'a rostdan ham minnatdorchilik bilan beriladimi yoki kelajakdagi qarorga ta'sir qiladimi?
2. **Vaqt** — u xizmatdan keyin (minnatdorchilik uchun) yoki oldin (potensial pora uchun) beriladimi?
3. **Qimmat** — sovg'a odatiy va ramziymi, yoki hashamatli va qimmatbaho bo'ladimi?
4. **Ochiqlik** — sovg'a ochiq-oydin beriladimi yoki yashirin ravishda?
5. **Huquqiy muvofiqlik** — qonun bu turdagi sovg'alarni aniq taqiqlaydimi (masalan, davlat xizmatchilari ko'pincha sovg'alarni qabul qilishdan voz kechishadi)?

Masalan, bayram kuni o'qituvchiga kichik gul taqdim etish madaniyatda odatiy va odobli holat hisoblanadi. Biroq, yakuniy imtihon oldin qimmatbaho soat sovg'a qilish baholarni yaxshilash niyatida poraga osongina olib kelishi mumkin.

Mehnat munosabatlarida, ishchining yutuqlarini nishonlash uchun, masalan, birga ishlovchilarning tug'ilgan kuni yoki yillik ta'til uchun oddiy tandaq qilib tarta bilan yordam berish mumkin. Boshqa tomondan, ishga qabul qilishda yoki lavozim ko'tarilishida pul yoki qimmatbaho ta'tilni taklif qilish qabul qilinmaydi.

“Ochiqlik” elementiga kelsak, sinf oldida gul taqdim etish maqbul, ammo kechasi o'qituvchining stoliga qog'ozda pul qoldirish pora sifatida qabul qilinishi mumkin.

Takroriylik ham muhim. Sovg'a – bu madaniyatga mos keladigan, bir marta beriladigan voqea yoki uzluksiz davom etadigan praktika bo'ladimi? Masalan, hamkasbingiz uchun pensiya sovg'asiga pul qo'shish mumkin, lekin doimiy ravishda rahbaringizga oylik to'lov qilish pora hisoblanadi.

Ijtimoiy va psixologik to'siqlarni yengish

Madaniy va psixologik muhlatlarning doimiy siklini buzish qiyin, ammo muhimdir. Yoshlar bu o'zgarishni boshqarishi mumkin, ular:

- **Amaliyotlarni tanqid qilish** — biror narsa keng tarqalgan bo'lsa, u to'g'ri bo'lishi shart emas.
- **Yoshlar va oilalarni tarbiyalash** — bu qo'llanma kitobidan o'rganganlaringizni o'zingizning oilangiz va jamoangiz bilan suhbatlar davomida bo'lishing.
- **Shaxsiy chegaralarni belgilash** — endi siz nima qilishingiz va qilmasligingizni hal qiling, va shaxsiy majburiyatlaringizga sodiq qoling, hatto bosim bo'lsa ham.
- **Qo'llab-quvvatlash talab qilish** — do'stlar, mentorlar va halollikni targ'ib qiladigan tashkilotlar, masalan, “Search For Common Ground” (SFCG) va mahalla qo'mitalari bilan aloqada bo'ling.

O'zbekistondagi haqiqiy misollar

- 2023-yilda Toshkentdagi katta universitetlardan bir necha talabalar, o'qish joylarida yashash uchun pora berishni ochiq rad etishdi. Yoshlar tashkilotlari va mahalliy media yordami bilan ular adolatli imkoniyatlarga erishdilar va boshqalarga misol bo'lishdi.
- Ba'zi mahallalarda yosh liderlar foydali mehmondo'stlik va korrupsion amallar o'rtasidagi farqni tushuntirish uchun seminarlar tashkil qilishdi, ularni rol o'ynash orqali tahlil qilishdi, bu esa qayerda chegarasi borligini ko'rsatdi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda mustahkam yuridik va institutiv tizim muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda O'zbekiston shaffoflikni oshirish, javobgarlikni kuchaytirish va fuqaro, ayniqsa, yoshlar ishtirokini ta'minlashga qaratilgan keng qamrovli islohotlarni amalga oshirdi – bu orqali adolatliroq jamiyat qurishga intildi.

Asosiy qonunlar va farmonlar

O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi kurash strategiyasi muhim qonunlar va prezident farmonlariga asoslangan. Ba'zi muhimlari quyidagilar:

- “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida” Qonun (2017): Bu qonun korrupsiyani ta'riflaydi, profilaktika chora-tadbirlarini ro'yxatlaydi va jazolash asoslarini belgilaydi. Bu qonun pora berish va pora olish harakatlarini jinoyat deb hisoblaydi.
- Prezident Farmoni PQ-228 (2024): Bu farmon “Korrupsiya bilan kurashish virtual akademiyasi”ni yaratdi, u davlat xizmatchilari va yoshlar uchun axloqiy standartlar bo'yicha onlayn ta'limni targ'ib qilmoqda.
- Jinoiy kodeks (turli moddalari): Asosiy moddalar: 211 (Pora berish), 205 (Vakolatni suiiste'mol qilish) va 207 (Mehribonlik qilmaslik), bu korrupsion harakatlar uchun jazolarni aniqlaydi.

Korrupsiyaga qarshi muhim institutlar

O'zbekistonda bu qonunlarni amalga oshirish va halollikni ta'minlash uchun maxsus tashkilotlar shakllantirilgan:

- **Korrupsiyaga qarshi agentlik:** 2020-yilda tashkil topgan, bu agentlik to'g'ridan-to'g'ri Prezident va Oliy Majlisga hisobot beradi. U qurilish va sotib olish kabi yuqori xavfli sohalarni nazorat qiladi, korrupsiyaga oid ishlarni tahlil qiladi va milliy siyosatlarni ishlab chiqadi.
- **Prokuratura organlari:** Bu organlar davlat xizmatchilarining qonuniy faoliyat yuritishini ta'minlaydi. Ular tergov boshlash va korrupsiyaga qarshi qonunlarni ijro etish huquqiga ega.
- **Davlat xavfsizlik xizmati va Moliyaviy nazorat departamenti:** Bu organlar katta moliyaviy operatsiyalarni nazorat qiladi va pul yuvish bilan bog'liq tergovlarni olib boradi, ayniqsa, katta infratuzilmaviy loyihalar yoki chet el investitsiyalari bilan moliyalashtirilgan loyihalar yuzasidan.

Xabar beruvchilarning huquqlari va himoyasi

Poradan xabar beruvchilarni himoya qilish juda muhim. O'zbekiston qonunlari bu borada quyidagicha yondashadi:

- **Xabar beruvchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida qonun (2020):** Bu qonun maxfiylikni ta'minlaydi va korrupsiyani axbor qilgan shaxslarga huquqiy himoya beradi.
- **Jinoiy kodeks 211-moddasi:** Agar kimdir pora berishga majbur qilinsa va uni mustaqil xabar qilsa, 30 kun ichida — jinoiy javobgarlikdan qutulishi mumkin.
- **Nomi ochiq xabar qilish platformalari:** Fuqaro korrupsiyani e-anticor.uz, 1253 telefon raqami yoki Mahalla qo'mitalari orqali shaxsini yashirmay xabar qilishlari mumkin.

Amaliy himoya vositalari amalda

O'zbekistonning yondashuvi jazoni rag'batlantirish va himoya qilish bilan uyg'unlashtiradi. Ushbu strategiya ko'proq odamlarni, ayniqsa, yoshlarni korrupsiya haqida xabar berishga undaydi.

Bu sizga qanday ta'sir qiladi?

Siz korrupsiyadan xoli muhitga egasiz. Agar kimdir sizdan pora so'rasa, bu haqda xabar qilsangiz, siz qonuniy himoyalanasiz. Siz qasos olinishidan qo'rqqmasdan noqonuniy talablarni rad qilishingiz mumkin. Huquqiy baza va kuchli institutlar bu borada sizga yordam beradi.

Siz adolatli tizimlarni yaratishda ham rol o'ynashingiz mumkin. Ushbu qonunlarni tushunish orqali siz hamjamiyat qarashlarini "Har doim shunday bo'lgan"idan "Shunday bo'lishi kerak"ga o'zgartirishga yordam berishingiz mumkin.

Rivojlanayotgan huquqiy landshaft

Korrupsiyaga qarshi kurash O'zbekiston rahbariyatining milliy ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Bu "O'zbekiston – 2030" rivojlanish strategiyasining bir qismidir. Asosiy e'tibor raqamli boshqaruv, davlat xizmatlarini isloh qilish va yoshlarni jalb etishga qaratilgan. Bu xizmatlarga shaffof kirishni va qonunbuzarliklar haqida to'siqlarsiz xabar berishni osonlashtiradi. Prezidentning so'nggi tashabbuslari ham jamoatchilik nazoratini kuchaytirmoqda. Yangi qoidalar davlat amaldorlaridan o'z mol-mulkini deklaratsiya qilishni talab qiladi, ochiq ma'lumotlar portallari esa fuqarolarga davlat xarajatlari va shartnomalarini kuzatish imkonini beradi.

Korrupsiyani tan olish faqat birinchi qadam emas; bu unga qarshi kurashdagi eng muhim qadamdir. Ko'plab boshqa mamlakatlarda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham korrupsion amaliyotlar ko'pincha an'analar, byurokratik qog'ozbozlik va mustahkamlangan ijtimoiy me'yorlar ostida yashirinadi. Ushbu makkor amaliyotlarni aniqlashni o'rganib, siz nafaqat o'zingizni va atrofingizdagilarni himoya qilasiz, balki o'zingizga qat'iy, ongli choralar ko'rish imkoniyatini ham berasiz.

Qizil bayroqlarni aniqlash

Korrupsiya ko'pincha arziyas ko'ringan muammo sifatida boshlanadi va zararsiz deb niqoblanadi. O'zbek sharoitida kuzatilishi kerak bo'lgan umumiy ogohlantirish belgilari:

1. Norasmiy to'lovlar bo'yicha so'rovlar

- Ogohlantirish signallari (misollar):
 - o Farzandingizning o'qishga kirishini ta'minlash yoki yaxshiroq o'qituvchi bo'lishini kafolatlash uchun maktab xodimi qo'shimcha "ehson" yoki "hissa" taklif qiladi.
 - o Shifokor biroz qo'shimcha pul to'lash davlat shifoxonasida tezroq yoki yaxshiroq davolanishni ta'minlashiga ishora qiladi.
- Sahna orqasidagi xavf: Bu to'lov sifatida niqoblangan poraxo'rlikning klassik namunasidir. O'zbekistonda "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonunga ko'ra, bunday to'lovlarni berish ham, qabul qilish ham noqonuniy hisoblanadi.

2. Tushuntirilmagan boylik yoki turmush tarzi

- Ogohlantirish signali (misol):
 - o O'rta darajadagi amaldor to'satdan hashamatli mashina sotib oladi, bir nechta kvartiraga ega bo'ladi yoki ko'rinadigan qonuniy daromad manbasisiz tez-tez chet elga sayohat qiladi.
- Bu nima uchun muhim: O'zbekiston qonunchiligiga ko'ra, davlat amaldorlari daromadlari va mol-mulkini deklaratsiyalashlari shart. To'satdan boylik ko'pincha qaytarib olish, o'zlashtirish yoki davlat resurslaridan noto'g'ri foydalanish bilan bog'liq.

3. Ishga olish yoki lavozimga ko'tarilishda favoritizm

- Ogohlantirish signallari (misollar):
 - o Davlat organlari yoki davlat korxonalarida ish o'rinlari yaqinlari yoki do'stlariga tanlov imtihonlari yoki malaka standartlarini chetlab o'tgan holda taklif etiladi.
 - o Nomzodlarga baho berishdan ko'ra "tavsiya" yoki nufuzli shaxslar tomonidan qo'llab quvvatlash kerakligi aytiladi.
- Sahna ortidagi xavf: Bu adolat va samaradorlikka putur yetkazuvchi va xalqaro miqyosda korrupsiya xavfi omili sifatida tan olingan qarindosh-urug'chilikdir.

4. Jarayonlarda shaffoflikning yo'qligi

- Ogohlantirish signali (misollar):
 - o Mansabdor shaxslar yozma tushuntirishlar yoki to'lovlar uchun kvitansiya berishdan bosh tortadilar.
 - o Xaridlar yoki stipendiya mukofotlari kabi asosiy qarorlar aniq mezonlarsiz yopiq eshiklar ortida qabul qilinadi.
- Nima uchun g'amxo'rlik qilishingiz kerak: shaffoflik korrupsiyani keltirib chiqaradi. OECD ko'rsatmalarida davlat qarorlari hokimiyatni suiiste'mol qilishning oldini olish uchun tekshirish uchun ochiq bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi.

5. Haddan tashqari murakkab yoki kechiktirilgan protseduralar

- Ogohlantirish signali (misollar):
 - o Mulkni ro'yxatdan o'tkazish yoki biznesni litsenziyalash kabi asosiy xizmatlar uchun ortiqcha hujjatlar yoki qasddan kechikishlar.
 - o Xodimlar, agar siz "hamkorlik qilsangiz", "ishni tezroq qilish mumkin" deb ishora qiladi.
- Nima uchun bu katta ish: byurokratik to'siqlar ko'plab mamlakatlarda, jumladan, O'zbekistonda ham pora so'rash uchun standart vosita hisoblanadi.

6. Oshkor etilmagan manfaatlar to'qnashuvi

- Ogohlantirish signali (misol):
 - o Davlat tenderi mansabdor shaxsning qarindoshlari yoki do'stlariga tegishli bo'lgan kompaniyaga tanlov savdolarisiz beriladi.
- Nima uchun sizga g'amxo'rlik qilish kerak: Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risidagi O'zbekiston qonuni (2024) va OECDning ilg'or amaliyotlari mansabni suiiste'mol qilishning oldini olish uchun to'liq oshkor etilishini talab qiladi.

7. Asosiy qarorlardan oldin tez-tez “sovg'alar”

- Ogohlantirish signali (misol):
o Menejerlar, shifokorlar yoki o'qituvchilar imtihonlar, tibbiy muolajalar yoki shartnoma imzolashdan oldin qimmatbaho sovg'alarni olishadi.
- Nima uchun muhim: Sovg'a berish o'zbek madaniyatining bir qismi bo'lsa-da, qaror qabul qilishga ta'sir qilish maqsadida qimmat narsalarni taklif qilish poraxo'rlik hisoblanadi.

8. Middlemen yoki “Yordamchilar” dan foydalanish

- Ogohlantirish signali (misol):
o Kimdir naqd pul evaziga “hujjatlarni rasmiylashtirishni tezlashtirish” yoki “hamma narsani tartibga solish”ni taklif qiladi, ko'pincha mansabdor shaxslar bilan yaqin aloqalarni da'vo qiladi.
- Adolatga ta'siri: Vositachilar ko'pincha poraxo'rlikni osonlashtiradi va mansabdor shaxslarga bevosita javobgarlikdan qochish uchun niqob beradi.

9. Qo'rqitish yoki haqoratli til

- Ogohlantirish signali (misol):
o “Bu jarayon juda uzoq davom etsa, uyat bo'lardi” yoki “Bizni qo'llab-quvvatlaganlarni har doim qadrlaymiz” kabi iboralar.
- Nima uchun bu muhim: Nozik maslahatlar ko'pincha norasmiy to'lov yoki xayr-ehson kutilishini bildiradi.

10. Manipulyatsiya qilingan natijalar va hujjatlar

- Ogohlantirish signali (misol):
o Imtihon ballari, audit hisobotlari yoki xaridlarni baholashlar birdaniga tushuntirishsiz o'zgaradi.
- Ehtiyot bo'ling! Hujjatlarni buzish ta'lim sohasida ham, davlat xaridlarida ham ma'muriy korrupsiyaning keng tarqalgan shakli hisoblanadi.

Davlat mansabdor shaxslarining korrupsiya xavfidan o'z-o'zini tekshirishi

Har qanday qarorni qabul qilishdan oldin, vaziyat korrupsiya bilan bog'liq yoki yo'qligini baholash kerak. Ko'pgina axloqsiz xatti-harakatlar kichik qadamlar bilan boshlanadi – bugun “mehr” kabi ko'ringan narsa ertaga jiddiy huquqiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Harakat xavfsiz, xavfli yoki aniq buzilganligini tezda aniqlash uchun ushbu oddiy o'z-o'zini tekshirish vositasidan foydalaning.

Qanday foydalaniladi:

Har bir savol uchun HA yoki YO'Q deb javob bering. Ikki yoki undan ortiq savollarga “Xavf” ustunida “HA” deb javob bersangiz, bu korrupsiya ehtimoli yuqoriligini bildiradi. Agar biron bir savol noqonuniylik yoki yashirishni o'z ichiga olsa, u korrupsiya sifatida ko'rib chiqilishi va darhol xabar qilinishi kerak.

Kriteriya	Beriladigan savol	Xavfsiz (YO'Q)	Xavf (HA)
Hokimiyatning lavozimi	Bu shaxs rasmiy lavozimda ishlayaptimi (davlat ishi, davlat kompaniyasi)?	☐	☐
Quvvat doirasi	Hujjat byudjetlar, litsenziyalar, xizmatlar yoki qonuniy harakatlar bo'yicha qarorlar bilan bog'liqmi?	☐	☐
Shaxsiy yoki hamkorlikdagi daromad	Kimdir (yoki ularning oilasi/do'stlari) bu qarordan shaxsan foyda oladimi?	☐	☐
Yashirish yoki qochish	Bu yashirincha yoki zarur nazoratsiz/tasdiqsiz amalga oshirilmoqdami?	☐	☐
Jamoatchilik tushunchasi va huquq	Oddiy odamlar yoki qonun buni adolatsiz yoki noqonuniy deb hisoblaydimi?	☐	☐

Javoblaringizni qanday izohlash mumkin

- Ko'pincha xavfsiz (Xavf ustunida YO'Q): Korrupsiya ehtimoli past.
- Xavf ustunida 1 HA: Ogohlantirish belgisi — tushuntirish yoki ichki hisobotni qidiring.
- Xavf ustunida 2 yoki undan ortiq HA: Korrupsiya ehtimoli katta — e-antikor.uz, 1253 ishonch telefoni yoki Mahalla qo'mitasiga xabar bering.

Korrupsiyaga qarshi kurashning ko'proq amaliy vositalari va usullari

1. Jamiyat so'rovlari (haqiqatni o'lchash)

So'rovlar korrupsiya qayerda sodir bo'lishini va odamlarga qanday ta'sir qilishini tushunish uchun kuchli vositadir.

Buni qanday qilish kerak:

- Tengdoshlar, ota-onalar yoki mahalliy aholi uchun qisqa, anonim so'rovnomalar tayyorlang.
- Quyidagi kabi savollarni bering: "Oxirgi 6 oy ichida sizdan norasmiy to'lov so'ralganmi?" yoki "Qaysi davlat xizmatlaridan adolatli foydalanish qiyin?"

O'zbekistondan misol:

Jizzaxdagi #YoshXabardor treningida yoshlar tengdoshlari orasida so'rov o'tkazdi va mahalliy oliy o'quv yurtlariga o'qishga qabul qilish va talabalar turar joyini ajratish eng korrupsiyaga moyil jarayonlar sifatida qabul qilinishini aniqladi.

2. Ochiq ma'lumotlarni tahlil qilish (pul ortidan)

O'zbekiston hukumati davlat xaridlari, byudjet xarajatlari, davlat xizmatchilarining maoshlari haqidagi ma'lumotlarni e'lon qiluvchi ochiq ma'lumotlar portallarini ishga tushirdi. Yoshlar nomuvofiqliklarni aniqlash uchun ushbu ma'lumotlar manbalarini tahlil qilishlari mumkin (masalan, rasmiy xarajatlarni haqiqat bilan solishtirish). Misol uchun, agar mahalliy hokimiyat loyihasi ta'mirlash uchun katta xarajatlar haqida xabar bersa, lekin haqiqiy ob'ekt yomon ahvolda bo'lsa, bu nomuvofiqlik fondni noto'g'ri boshqarish belgisi bo'lishi mumkin.

Yana bir keng tarqalgan usul – davlat tenderlarining tez-tez g'oliblarini kuzatish. Agar bir xil kompaniyalar doimiy ravishda raqobatsiz g'alaba qozonishsa, bu tenderlarni soxtalashtirish belgisi bo'lishi mumkin.

3. Keyslarni tahlil qilish

Haqiqiy korrupsiya holatlarini ko'rib chiqish tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Masalan:

- Qurilish loyihalari: Toshkentda aholi yangi qurilgan yo'llar bir necha oy ichida yomonlasha boshlaganini payqashdi. Keyingi tergov natijalariga ko'ra, g'olib bo'lgan pudratchi sifat tekshiruvlarini chetlab o'tish va arzonroq materiallardan foydalanish uchun pora taklif qilgan.
- Sog'liqni saqlash sohasi: 2022-yilda Andijondagi viloyat shifoxonasi hamshiralari tungi smenada ishlash uchun pora berishga majbur bo'lganliklarini, bu esa qo'shimcha maosh taklif qilganini ma'lum qilgan. Ushbu holatning jamoatchilikka ta'sir qilishi siyosatning o'zgarishiga va korrupsion ma'murlarning chetlatilishiga olib keldi.

Dars: Korrupsiya ko'pincha ko'rinadigan joyda yashirinadi – sifatsiz, to'satdan qoidalar o'zgarishi yoki “maxsus to'lovlar” haqidagi mish-mishlar tekshirish uchun signaldir.

4. Jamiyatni xaritalash yoki xavf zonalarini vizualizatsiya qilish

Maktabingiz, universitetingiz yoki mahallangizdagi korrupsiya xavfi yuqori bo'lgan hududlarning vizual xaritasini yarating. Aniqlash:

- Qaysi xizmatlar eng zaif (masalan, qabul qilish, stipendiyalarni taqsimlash, davlat uy joylarini ajratish).
- Kim ishtirok etadi (mansabdor shaxslar, vositachilar yoki boshqa nufuzli shaxslar).
- Norasmiy talablarning eng keng tarqalgan shakllari qanday?

5. Shaxsiy tajriba almashish (lekin xavfsiz)

Yoshlar ko'pincha qo'rquv yoki uyat tufayli korrupsiya bilan o'z uchrashuvlarini baham ko'rishga ikkilanishadi. Biroq, do'stlar, sinfdoshlar va oilaning anonim hikoyalarini to'plash tizimli muammolarni ochib berishi mumkin. #YoshXabardor fokus-guruhlarida ko'pchilik talabalar ularni ochiq muhokama qila boshlaganlarida, ayrim amaliyotlar qanchalik keng tarqalganligidan hayratda qolishdi.

6. Sizning tahlilingiz bo'yicha qanday harakat qilish kerak

- Topilmalarni mas'uliyat bilan baham ko'ring: topilmalaringizni taqdim etish uchun maktab yig'ilishlari, mahalla yig'ilishlari yoki ijtimoiy tarmoqlardan foydalaning. Har doim mish-mishlarga emas, faktlarga e'tibor qarating.
- Rasmiylar bilan hamkorlik qiling: O'z xulosalaringizni maktab direktorlariga, universitet rektorlariga, mahalliy kengashlarga yoki to'g'ridan-to'g'ri Korrupsiyaga qarshi kurash agentligiga xabar qiling. Dalillarga asoslangan tahlilni taqdim etish sizning hisobotingizni yanada ishonchli qiladi.
- Tengdoshlar tomonidan boshqariladigan yechimlarni ishlab chiqing: Anonim fikr mulohazalar qutilarini joriy qilish yoki jamoat joylarida to'lov jadvallarini aniq ko'rsatish kabi yaxshilanishlarni taklif qilish uchun sinfdoshlar bilan hamkorlik qiling.

7. O'zingizga va boshqalarga kuch berish

Korrupsiyaga barham berish sizdan boshlanadi. Ha, siz. Buzuqlar yaxshi bilmaydilar – ular halol emaslar; ular dangasa va qattiq ishlashni xohlamaydilar va o'zgarishlarni xohlamaydilar. Korrupsiyani aniqlashni o'rganish sizning ishonchingizni mustahkamlaydi va sizni jamiyatingizning faol a'zosi bo'lishga tayyorlaydi. Shubhali to'lovni so'roq qilish yoki yorliq uchun to'lashdan bosh tortish kabi kichik harakatlar ham halollik madaniyatini oshirishga hissa qo'shishini ko'rsatish orqali siz boshqalarni ilhomlantirishingiz mumkin.

Korrupsiyani tan olish faqat boshlanishi; unga qarshi chora ko'rish haqiqiy o'zgarish sodir bo'ladi. O'zbekistonda ko'plab fuqarolar, xususan, yoshlar korrupsiya haqida xabar berishni istamaydilar, chunki ular o'ch olishdan qo'rqishadi, muassasalarga ishonchsizlik yoki bu haqda qayerda va qanday xabar berishni bilishmaydi. Ushbu bo'lim korrupsion amaliyotlar haqida xavfsiz va samarali xabar berish bo'yicha aniq va amaliy ko'rsatmalarni taqdim etadi.

Rasmiy va anonim kanallar

E-Anticor.uz

e-anticor.uz platformasi O'zbekistondagi korrupsiya haqida xabar berish uchun asosiy onlayn portal hisoblanadi. Bu fuqarolarga anonim tarzda murojaat qilish va ularning murojaatlari holatini kuzatish imkonini beradi. Korrupsiyaga qarshi kurash agentligi ushbu veb-saytni xavfsiz hisobotlarni targ'ib qilish va jamoatchilikning faolligini oshirish maqsadida yaratgan.

Ishonch telefoni 1253

1253 ishonch telefoni – bu Korrupsiyaga qarshi kurash agentligi tomonidan boshqariladigan bepul raqam. U 24/7 ishlaydi va nomli va anonim hisobotlarni qabul qiladi. Bundan tashqari, operatorlar qanday dalillarni to'plash va qo'shimcha materiallarni qanday taqdim etish bo'yicha ko'rsatmalar berishi mumkin.

Mahalla qo'mitalari

Ko'pgina mahallalarda mahalla qo'mitalari jamiyatni tashvishga solayotgan muammolarni hal qilishda asosiy aloqa nuqtasi bo'lib xizmat qiladi. Rasmiy yuridik vakolatga ega bo'lmasa-da, mahalla rahbarlari fuqarolarga shikoyatlar yozishda va yuqori turuvchi organlar bilan bog'lanishda yordam berishi mumkin.

Prezidentning virtual qabulxonasi

Ushbu onlayn platforma (pm.gov.uz) fuqarolarga bevosita Prezident devoniga murojaat qilish imkonini beradi. So'nggi yillarda ko'plab yosh tadbirkorlar va talabalar bundan mahalliy davlat hokimiyati organlari xizmatlarida korrupsiyaga qarshi kurashishda samarali foydalanmoqda.

Dalillarni to'plash va xavfsizlik qoidalari

Dalilsiz xabar berish unchalik samarali emas va tergovni kechiktirishi mumkin. Bu yerda nimani e'tiborga olishingiz kerak:

- **Hammasini hujjatlash:** To'lov kvitansiyalarining nusxalarini, xabarlar skrinshotlarini yoki audio yozuvlarni (qonuniy ruxsat etilgan bo'lsa) saqlang.
- **Eslatmalar oling:** Sanalar, ismlar va aniq ma'lumotlar xotirangizda yangi bo'lishi bilan oq ularni yozib oling.
- **Qarama-qarshilikdan qoching:** Dalillaringizni ta'minlab, tegishli kanallar orqali xabar qilguningizcha, ishtirokchini bevosita ayblamang yoki tahdid qilmang.

Anonimlik va himoyani ta'minlash

O'zbekistonning "Ogohlantiruvchilarni himoya qilish to'g'risida"gi qonuni (2020-yil) korrupsiya haqida xabar bergan shaxslarni qasos olishdan qonuniy himoya qilishni ta'minlaydi. Ba'zi muhim fikrlar:

- Dastlabki hisobot paytida anonim qolishni tanlashingiz mumkin.
- Agar sizning shaxsingiz ma'lum bo'lsa, siz huquqni muhofaza qilish organlaridan huquqiy himoya va yordam olish huquqiga egasiz.
- Hech qachon hisobot berish faoliyatingizni boshqalarga keraksiz ravishda oshkor qilmasligingiz kerak, ayniqsa, rasmiy tergov boshlanishidan oldin.

Qo'rquv va ikkilanishni yengish

Qo'rquv hisobot berishdagi eng katta to'siqlardan biridir. Buni qanday yengish mumkin:

- Qonun siz tomonda ekanini tushuning: so'nggi islohotlar ma'lumot tarqatuvchilarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha kuchli siyosiy irodani ko'rsatmoqda, fuqarolarning hisobotidan so'ng mansabdor shaxslarning javobgarlikka tortilishi misollari.
- Yordam tarmoqlarini qidiring: "Yuksalish" kabi yoshlar tashkilotlari, mahalliy talabalar uyushmalari va mustaqil fuqarolik jamiyati guruhlarini ma'naviy yordam ko'rsatishi va shikoyatingizni tayyorlashda yordam berishi mumkin.
- Uzoq muddat o'ylab ko'ring: jarayon murakkab ko'rinsa ham, korrupsiya haqida xabar berish siz va jamoangiz uchun kelajakdagi imkoniyatlarni himoya qiladi.

Siz xabar berganingizdan keyin nima bo'ladi

Hisobotni topshirganingizdan so'ng, rasmiylar siz taqdim etgan dalillarni ko'rib chiqish uchun vaqt ajratadilar. Har qanday tafsilotlarni aniqlashtirish uchun qo'shimcha ma'lumot olish uchun ular sizga murojaat qilishlari mumkin. Davom etish uchun yetarli dalillar topilsa, rasmiy tergov boshlanadi. Bu jarayon turli natijalarga olib kelishi mumkin, jumladan, intizomiy choralar, jinoiy ayblovlar yoki siyosat o'zgarishi. Maxfiylik qoidalari tufayli siz darhol yangilanishlarni olmasligingiz mumkin bo'lsa-da, doimiy bo'lish va tegishli hujjatlarni saqlash ushbu jarayon davomida ovozingiz eshitilishini ta'minlashga yordam berishini yodda tutish kerak.

O'zbekistonda yoshlar aholining 60 foizidan ortig'ini tashkil qiladi. Bu demografik kuch shunchaki statistika emas, balki o'zgarishlar uchun ulkan kuchdir. Yoshlar g'ayratli, ijodkor va ko'pincha yangi g'oyalar va islohotlarga ochiq. Yoshlar korrupsiyaga qarshi kurashda yetakchi rol o'ynasa, ular nafaqat tengdoshlariga, balki kengroq jamiyatga, jumladan, institutlar va siyosatchilarga ham ta'sir qiladi.

Nima uchun yoshlar yetakchiligi muhim

Korrupsiya ko'pincha sukunat va passivlik hukm suradigan muhitda rivojlanadi. Yoshlar o'zlarining tabiiy qiziquvchanligi va adolat tuyg'usi bilan bu sukunatga qarshi turish uchun o'ziga xos tarzda joylashtirilgan. Nukus, Qarshi va Jizzax shaharlarida o'tkazilgan #YoshXabardor mintaqaviy treninglarida ishtirokchilar yoshlar tarmoqlari tezda safarbar bo'lishi, xabardorlikni yoyishi va yaxlitlikning yangi me'yorlarini yaratishi mumkinligini bir necha bor ta'kidladilar. 2023-yilda Qarshi universiteti talabalari tomonidan "Oshkoralik klubi" tashkil etildi. Klub amaliy tadqiqotlarni muhokama qilish uchun haftalik uchrashuvlar uyushtirdi, kampus xizmatlaridagi korrupsiya xavfi haqida so'rovlar o'tkazdi va 500 dan ortiq talabalar tomonidan imzolangan halollik va'dasini ishlab chiqdi. Ushbu tashabbus ommaviy axborot vositalarining e'tiborini qozondi va boshqa mintaqalarda ham shunga o'xshash harakatlarni ilhomlantirdi.

Tengdoshlar tomonidan boshqariladigan kampaniyalar va maktab klublari Korrupsiyaga qarshi kurash klubini shakllantirish

- Adolat va halollikka ishtiyoqi bo'lgan tengdoshlarni to'plang.
- Aniq maqsadlarni belgilang (masalan, xabardorlikni oshirish, kampus faoliyatini monitoring qilish, hisobot berish bo'yicha sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlash).
- Tezlikni oshirish uchun kichik, erishish mumkin bo'lgan qadamlar bilan harakat rejasini ishlab chiqing.

Siz tashkil qilishingiz mumkin bo'lgan tadbirlar

- Halollik haftalari: axloq va korrupsiyaga qarshi kurash mavzularida munozaralar, tanlovlar va viktorinalar o'tkazing.
- Plakat va video tanlovlari: Korrupsiyaning zararini ta'kidlash uchun ijodiy ifodani rag'batlantirish.
- Rolli o'yinlar bo'yicha seminarlar: rad etish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun umumiy dilemmalarni (masalan, sovg'a va pora senariylari) ko'rsating.

Jamoatchilik va mahalliy kengashlar ishtiroki

Yoshlar o'z sa'y-harakatlarini maktab va universitetlar bilan cheklamasliklari kerak. Mahalla qo'mitalari, mahalla raislari va mahalliy kengashlar bilan hamkorlik qilish jamiyatga kengroq ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. 2022-yilda Andijondagi ko'ngilli yoshlar Mahalla bilan hamkorlikda uyma-uy yurib, korrupsiya haqida xabar berish va huquqiy himoyani tushunish bo'yicha axborot sessiyalarini o'tkazishdi. Ushbu targ'ibot jamiyatning keksa a'zolari uchun jarayonni tushunishga yordam berdi va yoshlar jiddiy fuqarolik tashabbuslarini olib borishi mumkinligini ko'rsatdi.

Jamoatchilik muhokamalarida ishtirok etish

Hozirda ko'plab mahalliy kengashlar ochiq yig'ilishlar o'tkazib, unda jamoatchilik vakillari o'z muammolarini bildirishlari mumkin. Yoshlarning mazkur tinglovlarda ishtirok etishi va faol ishtirok etishi yoshlarning adolatni kuzatib, qayg'urayotganidan dalolat beradi.

Ilhomlantiruvchi muvaffaqiyat hikoyalari

- Namangan yoshlar media jamoasi: Bir guruh jurnalistika talabalari kundalik korrupsiya holatlarini (masalan, yashirin maktab to'lovlari) tekshirish va hisobot berish uchun YouTube kanalini yaratdilar. Ularning videolari minglab odamlarga yetib, jamoatchilik muhokamasiga sabab bo'ldi va bir qancha mahalliy maktablarda siyosat o'zgarishiga olib keldi.
- Buxoro tadbirkorlar guruhi: Yosh tadbirkorlar tadbirkorlik faoliyatini adolatli litsenziyalash tarafdori bo'lish uchun koalitsiya tuzdilar. Ular Savdo-sanoat palatasi va mahalliy hokimiyat bilan hamkorlik qilib, tartib-qoidalarni soddalashtirilgan va shaffof bo'lishini targ'ib qildilar va boshqa yosh tadbirkorlar uchun qo'llanma nashr etdilar.

Dalgalanish effektini yaratish

Yoshlar tashabbuslari individual harakatlardan tashqariga chiqadi; ular butun jamoalarni o'zgartirish imkoniyatiga ega. Muhim ta'sirlardan biri bu tengdoshlar o'rtasida korrupsion xatti-harakatlarga nisbatan bag'rikenglikni kamaytirish, yaxlitlik qadrlanadigan muhitni shakllantirishdir. Bundan tashqari, ushbu tashabbuslar odamlarga noto'g'ri xatti-harakatlar to'g'risida xabar berishga imkon beradi, bu esa nohaq amaliyotlarga qarshi jamoaviy pozitsiyani rag'batlantiradi. Bundan tashqari, benuqsonlik g'urur manbai bo'lishi mumkinligini ko'rsatish orqali ular umumiy qadriyatlar va axloqiy me'yorlarga asoslangan yaxlit shaxsiyatni shakllantirishga yordam beradi.

Strategiyangizni qanday boshlash kerak

1. O'zingizning diqqat markazingizni aniqlang: maktablar, sog'liqni saqlash, mahalliy xizmatlar yoki biznesni litsenziyalash – hamjamiyatingizga tegishli mavzuni tanlang.
2. Asosiy jamoani to'plang: sodiq do'stlar yoki sinfdoshlar guruhini yarating.
3. Murabbiylarni jalb qiling: Yo'l-yo'riq va yordam olish uchun o'qituvchilar, mamlakat bo'ylab tan olingan ekspertlar, mahalla rahbarlari yoki mahalliy NNTlar bilan bog'laning.
4. Tadbirlarni rejalashtirish: mazmunli tajriba yaratish uchun ta'lim, jalb qilish va harakatni birlashtirgan faoliyatni loyihalash.
5. Hujjat va almashish: Xabaringizni kuchaytirish uchun ijtimoiy media, axborot byulletenlari yoki maktab xabarnomalaridan foydalaning.

Motivatsiyani saqlang va qiyinchiliklarni yenging

Ko'pgina yoshlar noroziliklarga duch kelishdan tashvishlanadilar yoki “o'zgarishlar qilish uchun juda yosh” deb hisoblashadi. Biroq, O'zbekistondagi real misollar shuni ko'rsatadiki, kichik, uyushgan guruhlar sezilarli o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Esingizda bo'lsin: har bir muvaffaqiyatli harakat bir nechta jasur ovoz bilan boshlanadi.

Yosh rahbar sifatida siz korrupsiyaga qarshi kurashish uchun zarur bo'lgan energiya, ijodkorlik va aniq qadriyatlarga egasiz. Birlashib, tashvishlaringizni baham ko'rish va bir-biringizni qo'llab-quvvatlash orqali siz jamiyatingizni o'zgartirib, yaxshiroq, adolatli O'zbekiston qurishingiz mumkin.

Esingizda bo'lsin: siz nafaqat ertangi kunning yetakchisiz, balki bugungi kunning yetakchisiz. Harakat qiling, boshqalarni ilhomlantiring va halollik madaniyatini targ'ib qiling. Bugun qilayotgan ishlaringiz kelajakni belgilaydi.

Bugungi yoshlar O'zbekiston tarixidagi eng bog'langan avlodidir. Yoshlarning 70% dan ortig'i har kuni internetdan foydalanadi va Telegram, Instagram va YouTube kabi platformalar asosiy axborot manbalariga aylangan. Ushbu raqamli ulanish, agar strategik va mas'uliyatli foydalanilsa, yaxlitlikni targ'ib qilish va korrupsiyaga qarshi kurashish uchun kuchli vosita bo'lishi mumkin.

Advokatlikning roli

Advokatlik – bu biron bir sababni faol qo'llab-quvvatlash va qaror qabul qiluvchilarga va jamoatchilik fikriga ta'sir qilish uchun ishlashni anglatadi. Korrupsiyaga qarshi kurash kontekstida advokatlik faoliyati turli shakllarda bo'lishi mumkin: adolatsiz amaliyotlarga qarshi chiqish, oshkoralikni oshirishni talab qilish va huquqiy islohotlarni ilgari surish.

Nima uchun advokatlik muhim

Advokatlik ijobiy o'zgarishlarni yaratish uchun sababni omma oldida qo'llab-quvvatlash yoki tavsiya qilishni o'z ichiga oladi. Korrupsiya ko'pincha davom etadi, chunki odamlar o'zlarini kuchsiz yoki yolg'iz his qilishlari mumkin, bu esa ojizlik tuyg'usiga olib keladi. Advokatlik yoshlarga jamoaviy ovozga ega bo'lish imkoniyatini beradi, bu esa halollik nafaqat shaxsiy tanlov, balki umumiy qadriyat ekanligini ko'rsatadi.

2022-yilda Toshkent shahridagi yoshlar universitetlar yotoqxonasiga joylashtirishda shaffoflikni talab qilib, onlayn petitsiya uyushtirdilar. Ular bor-yo'g'i ikki hafta ichida 10 000 dan ortiq imzo to'plashdi, bu esa rasmiy tekshiruv va yangi raqamli taqsimlash tizimlarini joriy etishga olib keldi.

Yana bir misol, andijonlik bir guruh yosh faollar mahalliy jurnalistlar bilan hamkorlikda davlat shifoxonalarida yashiringan “xizmat to'lovlari”ni fosh qilishdi. Ular bemorning guvohliklarini to'plashdi va bu dalillarni ijtimoiy media kampaniyalari va jamoat uchrashuvlari orqali baham ko'rishdi. Natijada viloyat sog'liqni saqlash idoralari tomonidan nazoratning yangi mexanizmlari joriy etildi, bir qancha mansabdor shaxslar ishdan bo'shatildi va barcha bemorlarga adolatli munosabatda bo'lishini ta'minlash maqsadida tibbiyot xodimlarini tushuntirish dasturi yo'lga qo'yildi.

Ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanish

Aniq xabarlar yarating

Sizning xabaringiz sodda, halol va o'zaro bog'liq bo'lishi kerak. Jargondan qoching va tengdoshlaringizning his-tuyg'ulari va kundalik tajribalari bilan to'g'ridan-to'g'ri gapiring.

Heshteglardan foydalaning

Heshteglar xabarlarni tartibga solish va kuchaytirishga yordam beradi. Ommabop o'zbek heshteglariga quyidagilar kiradi:

- #KorrupsiyagaYo'q ("Korrupsiyaga yo'q")
- #YoshXabardor ("Yoshlar ogoh")

Hikoyalar aytib bering

Odamlar statistikadan ko'ra ko'proq hikoyalar bilan bog'lanadi. Shaxsiy tajribalaringizni (maxfiylikni hurmat qilgan holda), muvaffaqiyatli hisobot berishning haqiqiy misollarini yoki hamjamiyatingizdagi amaliy tadqiqotlarni baham ko'ring. Misol uchun, Samarqand shahridagi bir guruh tibbiyot talabalari Instagram sahifasini ochish uchun imtihon baholari uchun pul to'lashdan bosh tortgan va baribir muvaffaqiyatga erishgan talabalar haqida hikoya qilishdi. Ularning hikoyalari minglab izdoshlarni to'pladi va boshqalarni axloqiy harakat qilishga undadi.

Faktlarni tekshirish va mas'uliyat bilan almashish

Yolg'on ma'lumotlar tez tarqaladi va korrupsiyaga qarshi kurashga bo'lgan ishonchni susaytiradi. Har qanday ma'lumotni baham ko'rishdan oldin, rasmiy hukumat veb-saytlari yoki hurmatli axborot agentliklari kabi ishonchli manbalar orqali faktlarni tekshirish muhimdir. Bundan tashqari, iloji bo'lsa, muammoni har tomonlama tushunish uchun bir nechta istiqbollarni tekshiring. Shovqinli yoki tasdiqlanmagan da'volarni qayta joylashtirishdan qochish ham juda muhim, chunki bu muammoni davom ettirishi mumkin. Masalan, Farg'onada 2023-yilgi mahalliy byudjetlar muhokamasi chog'ida barcha mablag'lar maqsadsiz sarflangani haqidagi noto'g'ri xabarlar tarqaldi. Yosh bloggerlar ushbu da'volarni tekshirishdi va ishonchlilikni saqlab qolish va e'tiborni haqiqiy muammolarga qaratish orqali aniq taqsimotlarni nashr etishdi.

Fuqarolik jurnalistikasi va ommaviy axborot vositalari bilan hamkorlik

Fuqarolik jurnalistikasi nima?

Fuqarolik jurnalistikasi oddiy odamlarni yangiliklar va voqealarni to'plash, reportaj qilish va tahlil qilishni o'z ichiga oladi. O'zbekistonda bu yondashuv, ayniqsa, rasmiy javoblarning sekinligidan hafsalasi pir bo'lgan yoshlar orasida kuchayib bormoqda. Buzuq amaliyotlarni samarali hal qilish uchun siz duch kelgan har qanday dalillarni hujjatlashtirishdan boshlang, xoh bu fotosuratlar yoki videolarni olish bilan bog'liq. Ushbu hodisalarni aniq va to'g'ri hujjatlashtirish muhimdir. Shundan so'ng, o'zingiz guvoh bo'lgan narsalar haqida qisqacha, faktik hisobotlarni yozing va xabardorlikni oshirish uchun ularni ijtimoiy media platformalarida yoki mahalliy yangiliklar bloglarida baham ko'ring. Bundan tashqari, sizning hikoyalaringizni kengaytirishga yordam beradigan professional jurnalistlar bilan hamkorlik qilishni o'ylab ko'ring va ko'proq ta'sir qilish uchun ularni yirikroq nashrlarda nashr eting. Jumladan, Andijonda yosh faollar jamoat bog'ida noqonuniy to'xtash uchun to'lovlar undirilganini hujjatlashtirdi. Ularning video hisobotlari keng tarqalgan va milliy ommaviy axborot vositalarida yoritilgan, bu esa shahar ma'muriyatini ruxsat etilmagan shartnomalarni bekor qilishga undagan.

Onlayn kampaniyalar va ijodiy ishtirok

- Video muammolari: Yoshlarni pora taklif qilinganda yoki tarafdorlik guvohi bo'lganida qanday harakat qilishlari haqida qisqacha videolar yaratishga undash.
- Memlar va grafikalar: korrupsiyaga qarshi xabarlarini hazil, ammo ta'sirli tarzda tarqatadigan oddiy, diqqatni tortuvchi vizual tasvirlarni yarating.
- Raqamli tadbirlar: Yechimlarni muhokama qilish uchun mahalliy yetakchilar, yoshlar faollari va huquqshunoslar bilan veb-seminarlar yoki jonli efirlarni tashkil qiling.

O'zingizni onlayn himoya qilish

Onlayn advokatlik bilan shug'ullanayotganda:

- Kuchli parollardan foydalaning va ikki faktorli autentifikatsiyani yoqing.
- Qaysi shaxsiy ma'lumotlaringizni baham ko'rishingizga e'tibor bering.
- Agar muhim holatlar haqida xabar bersangiz, anonim hisoblar yoki xavfsiz kanallardan foydalanishni o'ylab ko'ring.

Tarmoqlarni qurish

Advokatlikdagi muvaffaqiyat jamiyatga bog'liq. Ulanish orqali tarmoqlarni yarating:

- Yoshlar ittifoqi va talabalar tashkilotlari
- Oshkoralikka qaratilgan nodavlat notijorat tashkilotlari (masalan, Yuksalish)
- Yoshlar nuqtayi nazari bilan qiziquvchi mahalliy ommaviy axborot vositalari
- Mahalla qo'mitalari va mahalliy Kengashlar

Korrupsiyaga qarshi kurashda faqat jazoga e'tibor qaratish odamlarni oldinga chiqishdan qaytaradi. Ijobiy mustahkamlash – yaxlitlik va axloqiy yetakchilikni nishonlash – bir xil darajada muhimdir. Jamiyat hurmati va ijtimoiy obro'si chuqur qadrlanadigan O'zbekiston sharoitida e'tirof boshqalarni ilhomlantirish va halollik madaniyatini tarbiyalash uchun kuchli vosita bo'lishi mumkin.

Nima uchun mukofot muhim?

O'zbek madaniyatida jamoaviy sharaf (“or-nomus”) va jamiyat mavqeyiga katta ahamiyat beriladi. Shaxslar halollik bilan harakat qilsalar va jamoatchilik e'tirofiga sazovor bo'lsa, bu nafaqat ularning shaxsiy qadriyatlarini tasdiqlaydi, balki tengdoshlari, oilalari va hatto butun Mahalla jamoalari uchun kuchli o'rnak bo'ladi.

Sertifikatlar va jamoatchilik e'tiroflari

Rasmiy sertifikatlar

O'zbekiston Korrupsiyaga qarshi kurash agentligi va “Yuksalish” harakati ochiqlik sa'y-harakatlariga hissa qo'shayotgan shaxslar va yoshlarga tez-tez sertifikatlar va rasmiy tashakkurnomalar topshiradi. 2023-yilda Buxoro shahridagi yoshlar jamoasi “Halollik – mening tanlovim” deb nomlangan targ'ibot-tashviqot kampaniyasini tashkil etdi. Ular maktablarga tashrif buyurishdi va axloqiy qarorlar qabul qilish bo'yicha bahslar tashkil qilishdi. Jamoa viloyat hokimligining rasmiy sertifikatlarini oldi va aksiya mahalliy televideniya namoyish etildi va ko'plab talabalarni qo'shilishga undadi.

Maktab va universitet mukofotlari

Hozir O'zbekistondagi ko'plab ta'lim muassasalarida bitiruv yoki yil yakuni marosimlarida “Eng yaxshi axloqiy talaba” yoki “Halollik elchisi” mukofotlari mavjud. Ushbu mukofotlar xulq-atvorni akademik yoki sport muvaffaqiyatlari bilan bir qatorda nufuzli yutuq sifatida targ'ib qiladi.

Mentorlik va yetakchilik imkoniyatlari

Tan olish faqat sertifikatlar doirasidan tashqarida bo'lishi kerak. Axloqiy yoshlar yetakchilari boshqalarga ustozlik qilishi, halollik madaniyatini tarbiyalashi mumkin bo'lgan platformalarni yaratish juda muhim. Samarali yondashuvlardan biri murabbiylik to'garaklari bo'lib, unda taniqli talabalar o'zlarining yosh tengdoshlari bilan munozara guruhlariga rahbarlik qilishlari mumkin. Bu sharoitlarda ular korrupsiyaga kirishish uchun bosimlarga qarshi turish tajribasini baham ko'rishlari, qimmatli tushuncha va ko'rsatmalar berishlari mumkin. Bundan tashqari, sofdillik ko'rsatgan yoshlarni mahallalar yig'inlari, mahalla fuqarolar yig'inlari va mahalliy yoshlar forumlarida so'zga chiqishga taklif qilish boshqalarni yanada ilhomlantirishi mumkin. Ularning hikoyalari chuqur aks sado berishi mumkin, axloqiy qarorlar qabul qilish bo'yicha ochiq muloqotni rag'batlantiradi. Bundan tashqari, mahalliy teledasturlarda yoki onlayn intervyularda ushbu yoshlar namunalarini namoyish etish ularning ta'sirini kuchaytirishi, kengroq auditoriyani qamrab olishi va jamiyatlarimizda halollik muhimligini kuchaytirishi mumkin. Masalan, Toshkentda imtihon bahosi uchun pul to'lashdan oshkora bosh tortgan universitet talabasi mahalliy nodavlat tashkilotlari tomonidan o'rta maktab o'quvchilariga ustozlik qilish uchun taklif qilingan. Uning hikoyasi YouTube-ning ta'lim kanallarida efirga uzatilib, uni jamiyat namunasiga aylantirdi.

Kollektiv muvaffaqiyatni nishonlash

Individual yutuqlardan tashqari, yaxlitlik umumiy mas'uliyat degan g'oyani mustahkamlash uchun guruh harakatlari ham nishonlanishi mumkin.

Hamjamiyat e'tiroflari

Mahalla qo'mitalari va yoshlar kengashlari mahalliy ma'muriy jarayonlarni tartibga solish yoki maktablarga qabulni shaffof tarzda tashkil etish kabi jamoaviy harakatlarni ochiq tan olishlari mumkin.

Yillik halollik festivallari

Ayrim hududlarda halollikni ulug'lash va yoshlar tashabbuslarini namoyish etish maqsadida musiqa, san'at, tanlov va mahorat darslarini o'zida jamlagan "Halollik festivali" tashkil etilmoqda. Ushbu festivallar korrupsiyaga qarshi xabarlarini madaniy bayramona tarzda kuchaytirish uchun ijobiy va qiziqarli joylarni taqdim etadi.

"Ishonch doirasini" yaratish

Yoshlar axloqiy tanlov hurmat va e'tirofga olib borishini ko'rganlarida, ularda "ishonch doirasi" shakllanadi. Ushbu tarmoq effekti boshqalarni ham shunga o'xshashlikka undaydi, yaxlitlik istisno emas, balki norma bo'lgan muhitni yaratadi.

Ijobiy misollar orqali qo'rquvni yengish

Yolg'iz qolish qo'rquvi yoshlar uchun muhim to'siqdir. Jamoatchilikning e'tirof etilishi axloqiy tanlovlar keng jamoatchilik tomonidan qadrlanishi va qo'llab-quvvatlanishini ko'rsatadi, bu esa yoshlarga "Men yolg'izman" dan "Men harakatning bir qismiman" ga o'tishga yordam beradi. Jumladan, Farg'onada bir guruh yosh tadbirkorlar litsenziya olish jarayonini tezlashtirish uchun to'lovlarni to'lashdan bosh tortdilar. Ularning hikoyasi Prezident virtual qabulxonasi platformasida o'rtoqlashdi va viloyat rahbarlari tomonidan yuqori baholandi. Bu e'tirof nafaqat ularni himoya qildi, balki boshqalarni ham shu kabi talablarni rad etishga undadi.

Korrupsiyaga qarshi kurash yoshlar, davlat institutlari va fuqarolik jamiyati tashkilotlari (FJT) o'rtasida birgalikda ishlashni talab qiladi. O'zbekistonda so'nggi islohotlar ochiq bo'lish, fuqarolarni qarorlar qabul qilish jarayoniga jalb etish va hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Bu yoshlarga yanada shaffof va adolatli jamiyat yaratishga hissa qo'shish imkoniyatini beradi. Yoshlar boshchiligidagi tashabbuslar juda samarali bo'lishi mumkin, ammo ular institutlar va keng jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlansa, ularning ta'siri kuchayadi. Birgalikda ishlash orqali yoshlar resurslarga kirishlari, o'z xabarlarini tarqatishlari va siyosatga samaraliroq ta'sir qilishlari mumkin.

Mahalla qo'mitalari bilan hamkorlik

Mahallalar o'zbek jamiyatining o'ziga xos xususiyati bo'lib, jamiyat hayotida markaziy o'rin tutadigan mahalliy mahallalarning o'zini o'zi boshqarish tuzilmalaridir.

Hamkorlik uchun imkoniyatlar

Korrupsiyadan xabardorlikni oshirish uchun mahalla rahbarlari bilan hamkorlikda mahalliy seminarlar yoki mahalla muhokamalarini tashkil etish zarur. Bu yig'inlarda sovg'alar va pora o'rtasidagi farq, shuningdek, noqonuniy to'lovlar haqida xabar berish kabi muhim mavzular muhokama qilinishi mumkin.

Bundan tashqari, mahallalar jamiyatdagi zaif guruhlarni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynashi mumkin. Masalan, ular yoshlar va qariyalar yoki korrupsiya holatlari haqida qanday xabar berishni bilmagan kam ta'minlangan odamlar o'rtasidagi aloqalarni osonlashtirishi mumkin.

Va nihoyat, oshkoralikni ta'minlash va aholini o'z tashvishlarini bildirishga undash uchun yoshlar mahallalar ko'magida fikr-mulohazalar kanallarini tashkil etishlari mumkin. Bu takliflar qutilari yoki onlayn shakllarni yaratishni o'z ichiga olishi mumkin, bu hamjamiyat a'zolariga muammolar haqida anonim ravishda xabar berishga imkon beradi va shu bilan aholi o'zlarini xavfsiz his qiladigan muhitni yaratadi.

2022-yilda Xorazmdagi yoshlar guruhi o'z mahallasi bilan hamkorlikda uyma-uy yurib, aholini e-anticor.uz platformasidan foydalanishga o'rgatdi. Natijada, mahalliy hisobotlar sezilarli darajada oshdi, bu jamoat mablag'larini noto'g'ri ishlatish bo'yicha tekshiruvlarga olib keldi.

NNT va fuqarolik tashkilotlari bilan ishlash

O'zbekistondagi "Yuksalish harakati" va "Transparency International Uzbekistan" kabi nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) korrupsiyaga qarshi ta'lim va fuqarolik faolligini oshirishda faollik ko'rsatmoqda.

Qanday jalb qilish kerak

Qo'shma kampaniyalarda ishtirok etish bizning advokatlik harakatlarimizni sezilarli darajada oshirishi mumkin. NNTlar bilan hamkorlik qilish orqali biz kattaroq auditoriyani qamrab olish va qimmatli ommaviy axborot vositalari e'tiborini jalb qilish uchun ularning resurslaridan foydalanishimiz mumkin. Bundan tashqari, ushbu tashkilotlar tomonidan taklif qilinadigan seminarlar va treninglarda qatnashish salohiyatni oshirish uchun qimmatli imkoniyatdir. Ushbu sessiyalar orqali biz qonunchilik asoslari, targ'ibot vositalari va notiqlik texnikasi haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishimiz mumkin. Qolaversa, siyosat muhokamalarida ishtirok etish bizga korrupsiyaga qarshi taklif etilayotgan chora-tadbirlar bo'yicha o'z nuqtayi nazarimizni baham ko'rish, qarorlar qabul qilish jarayonida yoshlarning ovozini eshitish imkonini beradi. Jumladan, Andijonda yoshlar boshchiligidagi klub "Yuksalish" bilan hamkorlikda mintaqaviy "Integrity Hackathon"ni yo'lga qo'ydi. Yoshlar davlat xizmatlarining shaffofligini oshirish uchun raqamli vositalarni taklif qilishdi, g'olib g'oya esa real hayotda amalga oshirish uchun mahalliy ma'muriyatga taqdim etildi.

Mahalliy hukumat va davlat organlari bilan hamkorlik qilish

Hozirda ko'plab mahalliy hokimliklar byudjetlar, ijtimoiy dasturlar va aholini rivojlantirish rejalari bo'yicha jamoatchilik muhokamalarini o'tkazmoqda. Ushbu uchrashuvlarda qatnashish yoshlarga davlat xarajatlari va loyihalarni amalga oshirish bo'yicha savollar berish, jamoatchilik monitoringi tashabbuslarini taklif qilish, va'dalar va xizmat sifati uchun mansabdor shaxslarni javobgarlikka tortish imkonini beradi. Jumladan, Samarqandda oliy o'quv yurtlari talabalari shahar Kengashining byudjet yig'ilishlarida qatnasha boshladilar. Ular yo'l qurilishidagi sababsiz xarajatlar haqida xavotir bildirishdi. Ularning aralashuvi kengashni birinchi marta onlaynda batafsil byudjet taqsimotlarini nashr etishga majbur qildi.

Ishonch tarmoqlarini qurish

Samarali hamkorlikni rivojlantirish uchun o'zaro munosabatlarga hurmat va konstruktiv fikrlash bilan yondashish juda muhimdir. Bu nafaqat muammolarni aniqlashga, balki hayotiy yechimlarni taklif qilishga ham e'tibor qaratishni anglatadi. Mahalliy qoidalardan xabardor bo'lish va hamkorlikdagi har bir ishtirokchining mas'uliyatini tushunish ham juda muhimdir. Bu bilim barcha ovozlari e'tiborga olinishini va sa'y-harakatlarning jamiyat standartlari va umidlariga mos kelishini ta'minlashga yordam beradi. Bundan tashqari, taraqqiyotni hujjatlashtirish shaffoflik va motivatsiyani saqlash uchun juda muhimdir. Ijtimoiy tarmoqlar, "Mahalla" byulletenlari yoki jamoat xabarnomalari orqali qo'shma tadbirlarga oid yangiliklarni baham ko'rish keng jamoatchilikni jalb qilishi va barchani ijobiy o'zgarishlardan xabardor qilishi mumkin.

Ommaviy axborot vositalari va jamoatchilik yordamining roli

Ommaviy axborot vositalarida yoshlar va jamiyat hamkorligining ijobiy yoritilishi ishonchni mustahkamlaydi va institutlarga yaxlitlikni saqlashga majbur qiladi. Yosh liderlar amaldorlar va nodavlat tashkilotlar bilan ochiq hamkorlik qilsa, bu o'zgarishlar qarama-qarshilik emas, balki muloqot orqali amalga oshirilishi mumkinligini ko'rsatadi. Masalan, Toshkentda talabalar Korrupsiyaga qarshi kurash agentligi va mahalliy ommaviy axborot vositalari o'rtasida o'tkazilgan hamkorlikdagi kampaniyada "halol amaldorlar" jamoatchilik e'tirofiga sazovor bo'lgan turkumda ta'kidlangan. Dastur nafaqat halollikni nishonladi, balki boshqa amaldorlarni ham jamoatchilik ishonchini qozonish uchun shaffoflikni oshirishga undadi.

Bilim va xabardorlik individual harakatlardan boshlab o'zgarishlarning kuchli katalizatoridir. Shaxsiy yaxlitlik rejasi tushunchalaringizni tanlovlaringizni shakllantiradigan majburiyatlarga aylantirishga va korrupsiyaga qarshi chidamlilikni oshirishga yordam beradi. Ushbu qo'llanma rejangizni ishlab chiqish va jamiyatingizda ijobiy o'zgarishlarni ilhomlantirish uchun qadamlar va shablonlarni taqdim etadi.

Jamiyat talablari xulq-atvorni shakllantiradigan o'zbek jamiyatida aniq, yozma shaxsiy reja ijtimoiy yoki tengdoshlar bosimi ostida sizning qadriyatlaringizni mustahkamlovchi axloqiy kompas vazifasini bajaradi.

O'z-o'zini baholash nazorat ro'yxati

Hozirgi munosabatingiz va xatti-harakatlaringiz haqida o'ylashdan boshlang. O'zingizdan so'rang:

- Kichkina axloqsiz xatti-harakatlarni “oddiy” yoki “zarur” deb baholaymanmi?
- Men pora olishda qatnashganmanmi yoki olganmanmi, hatto nozik yoki bilvosita tarzda?
- Men maktab, ish joyim yoki jamoamdagi huquqiy va axloqiy chegaralardan to'liq xabardormanmi?
- Adolatsiz amaliyotlarga guvoh bo'lganimda o'z tashvishlarimni ishonch bilan aytsam bo'ladimi? – Rostgo'ylik va halollik namunalari sifatida kimga qarayman?

Ushbu savollarga o'ylangan va halollik bilan murojaat qilish orqali siz shaxsiy o'sish uchun tayyor bo'lgan sohalarni ochishingiz va mazmunli harakatlar qilish uchun o'zingizni jihozlashingiz mumkin.

Shaxsiy halollik maqsadlarini belgilash

O'zingiz uchun aniq, real maqsadlarni belgilang, masalan:

- Bosim bo'lishidan qat'i nazar, men to'lash yoki pora taklif qilishdan bosh tortaman.
- Men kamida besh nafar do'stlarim yoki oila a'zolarimga e-anticor.uz kabi hisobot berish mexanizmlari haqida ma'lumot beraman.
- Men bu yil kamida bitta korrupsiyaga qarshi tadbirda yoki Mahalla tashabbusida ko'ngilli bo'laman.
- Ijtimoiy tarmoqlarda to'g'rilik va adolatli xulq-atvorga undaydigan voqeani baham ko'raman.

Ushbu maqsadlarni yozing va muvaffaqiyatingizni kuzatish uchun ularni muntazam ravishda ko'rib chiqing.

Jamiyat loyihasi uchun qo'llanma

Shaxsiy rejangizni tuzganingizdan so'ng, kattaroq o'ylab ko'ring: qanday qilib boshqalarni ilhomlantirishingiz mumkin? O'zingizning yaxlitlikka yo'naltirilgan loyihangizni yaratish uchun ushbu oddiy qo'llanmadan foydalaning.

1-qadam: Muammoni aniqlang

Maktabingiz, universitetingiz, mahallangiz yoki ish joyingizdagi qaysi muammoni hal qilmoqchisiz? Maktablarda yuqori baholar uchun norasmiy “ehsonlar” talab qilinayotgani bunga yaqqol misoldir.

2-qadam: Jamoa tuzing

Xuddi shu maqsadlarga sodiqligingizni baham ko'radigan tengdoshlaringizning kichik guruhini toping. Boshlash uchun hatto ikki yoki uch kishi yetarli.

3-qadam: Harakat rejasini ishlab chiqish

- Faoliyatlarni belgilang (masalan, xabardorlik kampaniyasi, talabalar garovi, jamoat seminarlari).
- Rol va mas'uliyatni belgilash.
- Vaqt jadvalini va o'lchanadigan maqsadlarni belgilang.

4-qadam: Manfaatdor tomonlarni jalb qiling

Rejangiz haqida o'qituvchilarga, mahalla rahbarlariga yoki mahalliy hokimiyatlarga xabar bering. Ishonchingizni mustahkamlash uchun ularning yordamiga murojaat qiling.

5-qadam: Amalga oshirish va hujjatlashtirish

Faoliyatlaringizni bajaring va fotosuratlar, videolar va guvohliklarni to'plang. Boshqalarni rag'batlantirish uchun natijalarni maktab xabarnomalari, mahalliy ommaviy axborot vositalari yoki ijtimoiy tarmoqlar orqali baham ko'ring.

Shaxsiy daxlsizlik garovi misollari (shablonlar)

1-Misol: Men halollik bilan harakat qilishga va hayotimning barcha jabhalarida eng yuqori axloqiy me'yorlarga rioya qilishga va'da beraman. Men har qanday korrupsiya, poraxo'rlik va insofsiz xatti-harakatlarni rad etaman va ularga qarshi chiqaman. Men o'z jamiyatimda va undan tashqarida shaffoflik, adolat va mas'uliyatni targ'ib qilishga majburman. O'rnak bo'lib xizmat qilish orqali men boshqalarni yaxlitlik madaniyatini shakllantirishda menga qo'shilishga ilhomlantirishni maqsad qilganman. Biz birgalikda halollik qadrlanadigan, xalq ishonchi mustahkamlanadigan va har bir fuqaro ravnaq topadigan jamiyatni barpo eta olamiz.

2-Misol: Men shaxsiy va kasbiy munosabatlarimda halollik va adolat madaniyatini rivojlantirishga tayyorman. Men umumiy qadriyatlarimizga putur yetkazadigan har qanday korrupsiyaga faol qarshilik ko'rsataman va qoralayman. Men axloqsiz xatti-harakatlarga qarshi o'z xavotirlarimni bildirishga va atrofimdagilarni halollikning eng yuqori standartlariga rioya qilishga undashga va'da beraman. Shu nuqtayi nazarga ega bo'lgan boshqa odamlar bilan hamkorlik qilish orqali biz kuchli, adolatli, har bir shaxs ishonch va axloqiy tamoyillar asosida qurilgan jamiyatga hissa qo'shadigan O'zbekistonni yaratishimiz mumkin.

3-Misol: Men kundalik hayotimda halollik va adolatni saqlashga va'da beraman. Men korrupsiyaning har qanday ko'rinishida ishtirok etishni yoki uni qo'llab-quvvatlashni rad etaman. Men axloqsiz xatti-harakatlarga qarshi chiqishga va boshqalarni halollik bilan harakat qilishga undashga majburman. Biz birgalikda kuchliroq, adolatli O'zbekistonni barpo eta olamiz.

Jamiyatni xabardor qilish tadbirlari rejasiga misol

Tadbir nomi: Korrupsiyasiz mening mahallam

Maqsad: Kundalik korrupsiya haqida xabardorlikni oshirish va hisobot berish vositalarini targ'ib qilish.

Faoliyat:

- Sovg'a va pora farqi haqida taqdimot.
- Haqiqiy hayot senariylari bilan guruh muhokamalari.
- Hisobot qo'llanmalarini tarqatish (e-antikor.uz ma'lumotlar varaqlari).

Hamkorlar: Mahalla qo'mitasi, mahalliy yoshlar klubi.

Sana va joy: [Tashkilotchi tomonidan to'ldiriladi]

Kutilayotgan natijalar: Kamida 50 nafar rezident korrupsiyani tan olish va hisobot berish bo'yicha amaliy bilimlarga ega bo'ladi.

Mahalliy amaldorga xat (shablon)

Hurmatli XXX,

[Shahar yoki tuman]ning tashvishli yosh fuqarosi sifatida men jamiyatimizda shaffoflik va yaxlitlikni mustahkamlovchi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashimni bildirish uchun yozyapman.

Men sizning ofisingizni [masalan, adolatli ishga qabul qilish amaliyoti, shaffof byudjetni oshkor qilish] ustuvorliklarini belgilashga va birgalikdagi yechimlarni ishlab chiqish uchun yoshlar va hamjamiyat a'zolari bilan hamkorlik qilish taklif qilaman.

Men ushbu maqsadlarni ilgari suradigan har qanday faoliyatda ko'ngilli yoki yordam berishdan xursand bo'laman.

Ushbu muhim masalaga e'tibor berganingiz uchun tashakkur.

Hurmat bilan,

[Ismingiz]

[Maktabingiz/Universitetingiz yoki Mahallangiz]

[Bog'lanish uchun ma'lumot]

Eslab qoling! Motivatsiyani saqlab qolish ko'pincha qiyin bo'lishi mumkin, ayniqsa, o'zgarishlarni amalga oshirishga harakat qilganda. Bu sayohat bir kechada sodir bo'lmasligini tan olish muhimdir. Ruhingizni ko'tarish uchun yo'lda kichik g'alabalarni nishonlang; masalan, har safar yangi qo'llab-quvvatlovchini yollaganingizda yoki ijobiy fikr-mulohazalarni olganingizda, ushbu yutuqlarni qadrlashga vaqt ajrating. Bundan tashqari, muvaffaqiyatingizni qo'llab-quvvatlash tarmog'ingiz bilan baham ko'rish juda dalda bo'lishi mumkin, chunki ularning yordami sizning motivatsiyangizni kuchaytirishga yordam beradi. Maqsadlaringiz haqida muntazam ravishda fikr yuritish ham muhim; Rivojlanayotganingizda, o'sishingiz bilan moslashish uchun maqsadlaringizni o'zgartirishdan tortinmang. Ushbu amaliyotlarni qo'llagan holda, sayohatingiz davomida motivatsiyangizni saqlab qolish osonroq bo'ladi.

Ushbu bo'lim O'zbekiston yoshlari #YoshXabardorning Nukus, Qarshi va Jizzaxdagi treninglarida berayotgan eng keng tarqalgan va nozik savollarga javob beradi. Javoblar milliy qonunchilik, madaniy kontekst va ilg'or jahon amaliyotiga asoslangan.

1-savol: O'qituvchi yoki shifokorga sovg'a qilsam, bu korrupsiyami?

Javob: Bu niyat, vaqt, qiymat va shaffoflikka bog'liq. O'zbek madaniyatida bayramlarda kamtarona sovg'alar (gul yoki shirinliklar) berish qabul qilinadi. Biroq, agar sovg'a qimmat bo'lsa, maxfiy bo'lsa yoki xizmatdan oldin natijaga ta'sir qilish uchun berilgan bo'lsa (masalan, yuqori baho olish yoki navbatni o'tkazib yuborish uchun), bu qonunga muvofiq poraxo'rlik hisoblanadi.

Maslahat: Qo'llanmadagi 5 faktorli testdan foydalaning: niyat, vaqt, qiymat, shaffoflik, qonuniylik.

2-savol: Qanday qilib korrupsiya haqida anonim va xavfsiz xabar berishim mumkin?

Javob: O'zbekistonning rasmiy vositalaridan foydalaning:

- **e-Anticor.uz** – anonim onlayn hisobotlar
- **Ishonch telefoni 1253** – bepul 24/7 aloqa markazi
- **Mahalla qo'mitalari** – mahalliy ishonchli kanallar
- **Prezidentning virtual qabulxonasi** – bevosita onlayn murojaatlar

2020-yilgi qonunga muvofiq xabar beruvchining himoyasi kafolatlangan. Agar siz 30 kun ichida pora berishga va xabar berishga majburlansangiz, siz jazodan ozod qilinasis (Jinoyat kodeksi, 211-modda).

3-savol: Men ish yoki foyda olish uchun ulanishlardan (tanish-bilish) foydalanadigan odamni bilaman. Bu korrupsiyami?

Javob: Agar ulanishlar adolat, shaffoflik yoki malaka talablarini chetlab o'tish uchun ishlatilsa, bu **favoritizm** – korruptsiyaning bir shakli. Bu meritokratiyaga putur yetkazadi va boshqalarga, ayniqsa, imtiyozli aloqalarga ega bo'lmaganlarga zarar yetkazadi. Bu, shuningdek, muvaffaqiyat ko'nikma yoki ishlashga emas, balki "kimni bilishingizga" bog'liq bo'lgan madaniyatni yaratadi, bu jamoatchilik ishonchiga putur yetkazadi va malakali nomzodlarni yomonlashtiradi. O'zbekiston qonunchiligi va xalqaro standartlarga (UNCAC, OECD) ko'ra, hech qanday pul o'zgarmasa ham, bu korruptsiya amaliyot hisoblanadi.

Hamma shaxsiy aloqalar korruptsiyaga olib kelmaydi; ko'pgina tarmoq vaziyatlari ham qonuniy, ham axloqiydir. Masalan, ish o'rinlari yoki imtihonlarga tayyorgarlik haqida maslahat so'rash maqbul tarmoq hisoblanadi. Do'stingizdan bo'sh ish o'rinlari haqida bilib olgandan keyin rasmiy kanallar orqali ariza topshirish ham axloqiy hisoblanadi, agar siz malakaga javob bersangiz va adolatli raqobatlashsangiz.

Shaffof jarayonga rioya qilgan holda mahorat va yutuqlarga asoslangan murabbiylik foydalidir. Umuman olganda, agar shaxsiy aloqa qoidalarni chetlab o'tmasdan imkoniyatlarni ochishga yoki tushunchaga ega bo'lishga yordam bersa, bu tarmoqdir. Biroq, agar bu sizga talablarni chetlab o'tishga yoki adolatsiz ustunlikka erishishga imkon bersa, bu korruptsiyaga aylanadi.

4-savol: Agar gapirishdan qo'rqsam-chi? Odamlar meni tanqid qilsa-chi?

Javob: Qo'rquv, ayniqsa, bir-biriga bog'langan jamoalarda odatiy holdir. Ammo esda tuting:

- Qonun sizni himoya qiladi
- Anonim qolishingiz mumkin
- Siz yolg'iz emassiz — Search for Common Ground, Yuksalish va talabalar tarmoqlari kabi tashkilotlar sizga yordam berishi mumkin

Kichikdan boshlang: ishonchli o'qituvchi bilan suhbatlashing, anonim tarzda yozing yoki halollikka sodiq yoshlar guruhiga qo'shiling.

5-savol: Korrupsiya har doim shunday bo'lganiga nima uchun g'amxo'rlik qilishim kerak?

Javob: Chunki korrupsiyani normallashtirish buzilgan kelajakni yaratadi – cheklangan ta'lim, adolatsiz ish joylari, yomon sog'liqni saqlash, tizimga ishonchsizlik. Har bir yosh adolatli jamiyat qurish huquqiga ega. O'zgarish kimdir: “Yetarli” deyishga jur'at etganda boshlanadi.

O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashayotgan yoshlar uchun eng dolzarb vositalar, tashkilotlar va qonunlarning saralangan ro'yxati.

Rasmiy platformalari

Resurs	Tavsif
e-anticor.uz	Korrupsiyaga qarshi asosiy milliy hisobot portali (anonim taqdimotlarga ruxsat beriladi)
Hotline 1253	Korrupsiyaga qarshi kurash agentligi tomonidan boshqariladigan bepul 24/7 liniya
pm.gov.uz	Prezident virtual qabulxonasi bilan bevosita aloqa
Mahalla Committees	Jamiyatning shikoyatlarini ko'rib chiqishda yordam beradigan mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari

Asosiy huquqiy asoslar

- “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi qonun (2017-yil) – korrupsiya va huquqni qo'llash mexanizmlarini belgilovchi asosiy milliy qonun
- Prezidentning PQ-228 farmoni (2024-yil) – Korrupsiyaga qarshi virtual akademiya tashkil etildi.
- Jinoyat kodeksi (205–214-moddalar) – poraxo'rlik, mansab vakolatini suiiste'mol qilish, ehtiyotsizlik va noqonuniy boyib ketishni o'z ichiga oladi.
- Xabar beruvchilarni himoya qilish to'g'risidagi qonun (2020) – korrupsiya haqida xabar bergan fuqarolarni himoya qiladi

Yordamchi tashkilotlar

- Common Ground (SFCG) Umumiy Manfaatlarni Izlash – fuqarolik ishtiroki va tinchlik o'rnatish tashabbuslari
- “Yuksalish” umumxalq harakati – yoshlarning imkoniyatlarini kengaytirish, ta'lim, korrupsiyaga qarshi kurash
- O'zbekiston yoshlar ittifoqi – yetakchilikni rivojlantirish va fuqarolik ishtiroki
- Mustaqil jurnalistlar va bloggerlar – fuqarolik jurnalistikasi kuzatuvchi sifatida

Qo'shimcha o'qish va o'rganish

- “Korrupsiyadan himoyalani uchun 10 qadam” – O'zbek yoshlari uchun amaliy qo'llanma (UNDP, 2025)
- Korrupsiyaga qarshi kurashda yoshlarni jalb qilish uchun OECD ACN asboblari to'plami
- UNODC Adolat uchun ta'lim (E4J) Yoshlar modullari
- Transparency International yoshlar laboratoriyasi
- TG kanali: @anticorruptpere (ta'lim va muhokama platformasi)

“Tasavvur qiling-a, korrupsiyaga “yo‘q” degan avlodning bir qismi bo‘lib, ishonch, adolat va hamma uchun imkoniyat yaratadi”. (Nukus ishtirokchisi, #YoshXabardor)

Korrupsiyaga qarshi kurashda o‘zgarishlarni amalga oshirish uchun ushbu qo‘llanmada ko‘rsatilgan muammolar haqida xabardorlikni oshirishdan boshlang. Ko‘proq odamlar korrupsiyaning kundalik hayotimizga ta‘sirini tushunishlari uchun uning tushunchalarini tengdoshlaringiz va oilangiz bilan baham ko‘ring. Keyinchalik, halollik va oshkoralikni targ‘ib qilishga bag‘ishlangan klub, Telegram guruhi yoki yoshlar kengashini ochish yoki unga qo‘shilish orqali tashkilotni o‘ylab ko‘ring.

Siz duch kelgan har qanday huquqbuzarlik haqida xabar berish juda muhimdir. Muammolar hal etilishini ta‘minlash uchun e-anticor.uz yoki 1253 ishonch telefoni kabi mavjud resurslardan foydalaning. Shu bilan birga, ushbu qadriyatlarni namoyon etganlarni nishonlash orqali jamiyatingizdagi halollik va adolatni mukofotlashga harakat qiling.

Oxir-oqibat, siz ko‘rmoqchi bo‘lgan farq bo‘ling. Hatto qiyin vaziyatlarda ham namuna bo‘ling va har bir harakatimiz kattaroq harakatga hissa qo‘shishini unutmang. Korrupsiyaga qarshi kurash sud zallari va hukumat binolari doirasidan tashqarida ham; u sinflar, yotoqxonalar, shifoxonalar, ish suhbatlari va har birimiz qiladigan kundalik tanlovlardan boshlanadi. Sizning ovozingiz va harakatlaringiz kuchli, sizning jasoringiz O‘zbekiston kelajagini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Muharrir: Z. Kudratov
Dizayn va Kompyuter tayyorlovchi: ?

Nashriyot rasdiqnomasi
№9183-7961

Bosishga 2025-y xx xx ruxsat etildi.
Bichimi: ????? "?" garniturasida. Ofset bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i: ____. Adadi ??? nusxa.

Nashriyot uyi "Baktria press"
Toshkent sh., Nukus k.
Tel.: +998 (93) 583-73-43
e-mail: baktriapress@gmail.com

SABR PRINT MChJ bosmaxonasida chop etildi
Adres: Toshkent shahar, Yashnobod tumani,
Yangi Hayot ko'chasi, 66
Tel.: + 998 +998 (95) 142-32-62
e-mail: sabrprint07@gmail.com

ISBN 978-9910-8263-3-7

9 789910 826337